

LIDSKÉ EMBRYO V PERSPEKTIVĚ BIOETIKY* (ČÁST PRVNÍ)

Autor: David Černý

Pracoviště: 1. LF UK PRAHA

Abstract: The article *The Human Embryo from a Bioethical Perspective* devotes in detail to the contemporary bioethical discussion on the moral status of the human embryo. First, it rises an issue whether a human embryo is an individual being of a human kind since the moment of fertilization and it critically assesses some objections against individuality of the human embryo. Following that it focuses on criteria of personal identity and its relevance for bioethical discussion. It critically deals with the so called constitutionalism. Metaphysical reflection is concluded by a defense of animalism. The last part of the article evaluates ethical relativism, utilitarianism and brings in an outline of an ethical theory of John M. Finnis. The conclusion of the work consists of the thesis that the human embryo is a human being since the moment of its creation, abounding in inherent, inalienable human rights.

Key words: human embryo, bioethics, stem cells, embryo-destructive research, utilitarianism, relativism, animalism, personal identity.

* Jedná se o upravenou verzi kapitoly „Lidské embryo v perspektivě bioetiky“ monografie ČERNÝ, D., a kol., *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*, Wolters Kluwer ČR, Praha 2011. Děkuji doc. MUDr. Petru Hachovi, CSc za mimořádnou vstřícnost při konzultaci poznatků moderní embryologie. Mé díky patří rovněž PhDr. Jitce Kendíkové.

ÚVOD

20. století představuje – zvláště od 60. let – období mimořádného rozkvětu biologických a lékařských věd, včetně stále se rozšiřujících možností léčebných zákroků, diagnostických procedur, preventivních opatření apod. Nebývalým způsobem se rozvíjí genetika a s tím se otevírají stále rozsáhlejší možnosti pro nedávno vzniklou disciplínu genetického inženýrství, jež lidskému druhu předestírá nové a zcela nečekané perspektivy¹.

Během druhé světové války dochází k objevu antibiotik; v roce 1952 Gregory Pincus vytváří první chemické antikoncepční prostředky, od roku 1954 se setkáváme se zcela novou lékařskou technikou, resuscitací; v 1978 spatřuje ve Velké Británii světlo světa Louise Brownová, první dítě počaté prostřednictvím metody asistované reprodukce (oplození *in vitro*); v roce 1996 britský embryolog Ian Wilmut úspěšně naklonoval prvního savce a z dospělé somatické buňky ovce se narodila slavná Dolly, v roce 1998 americký vývojový biolog James Alexander Thomson poprvé úspěšně izoloval lidské embryonální kmenové buňky. Tvář medicíny od 60. let se rapidně mění: dialyzační přístroje, dýchací přístroje, transplantace orgánů, antikoncepce, bezpečné potraty, prenatální testy, neustálý rozvoj genetiky, embryonálních technologií a biotechnologií postupně mění sebepojetí člověka a aktivně zasahují rovněž do jeho kulturní a sociální identity.

Ruku v ruce s mohutným rozvojem biotechnologií a možností medicíny se však stále více vynořuje otázka jejich etického dopadu, nejenom v teoretické rovině, ale také bezprostředně do životů lidských jedinců. Rostlo povědomí, že lékařská rozhodnutí nejsou pouze a ani v první řadě pouhou aplikací obecných vědeckých poznatků na konkrétní případy, protože jsou svázána rovněž s aplikací určitých etických principů (*value-laden nature of medical decision-making*). Lékař, jenž se rozhoduje, zda odejmout nevratně komatóznímu pacientovi životní podporu, nečiní pouze

¹ Biolog z Princetonu Lee M. Silver předvídá dobu, kdy genetické inženýrství umožní vznik nového, chytřejšího, silnějšího, geneticky upraveného a „obohaceného“ člověka. Podobně rychlý rozvoj biotechnologií podle něj umožní vznik dětí, které budou geneticky příbuzné s „rodiči“ stejného pohlaví, ba dokonce i s více „rodiči“. Srov. SILVER, L. M., *Remaking Eden: Cloning and Beyond in a Brave New World*, Avon Books, New York 1997. J. Harris se dokonce domnívá, že vylepšování lidských bytostí prostřednictvím moderních biotechnologií a genetického inženýrství je naší morální povinností, srov. HARRIS, J., *Enhancing Evolution. The Ethical Case for Making Better People*, Princeton University Press, Princeton 2007, zvl. strany 19-35. Zajímavou publikaci pojednávající o možnostech modifikace genetické informace předávané našim potomkům, v nichž se střetávají otázky bioetické s neustále rostoucími možnostmi biotechnologií, představuje STOCK, G., CAMPBELL, J., eds., *Engineering the Human Germline. An Exploration of the Science and Ethics of Altering the Genes We Pass to Our Children*, Oxford University Press, Oxford-New York 2000.

technické rozhodnutí: ve hře jsou etické principy, hodnota lidského života, zhodnocení konkrétního případu ve světle nadřazených morálních zásad a jejich uvedení do praxe².

Rovněž hrůzy nacistického režimu a kolaborace vědců se zlem jasně ukázaly na nutnost etické reflexe vědeckého výzkumu a jeho aplikací³. Další důležité morální otázky ohledně biomedicínského výzkumu povstaly například poté, co vyšlo najevo, že dochází k pokusům na pacientech bez jejich souhlasu: asi nejkřiklavější případ představuje zkoumání šíření neléčeného syfilis, které na chudé černošské populaci městečka Tuskegee v americké Alabamě prováděl U. S. Public Health Service v letech 1932-1972, aniž by pacienti byli informováni o své nákaze a o možnosti léčby antibiotiky, která byla k dispozici již od čtyřicátých let⁴. Nové otázky a obavy vyvolávají v dnešní době také pokroky genetického inženýrství a biotechnologií. Zdá se, že se naplňují některé z prvků eugenického programu⁵, objevují se případy diskriminace na základě informací obsažených v lidském genomu (odmítnutí zdravotního pojištění), dochází k diskriminaci žen, které odmítají potratit plody, u nichž prenatalní testy objevily genetické poruchy (např. Downův syndrom)⁶, někteří etici a bioetici varují, že bohatí lidé mající přístup ke genovým technologiím budou vytvářet „druh geneticky nadřazených“ jedinců atd.⁷ Hrůzy „objektivní“ vědy vyvážané ze všech hodnotových rámců a morálního hodnocení, stále rostoucí možnosti zásahů do samotné podstaty lidského života, dalekosáhlé důsledky možností,

² Srov. SINGER, P., KUHSE, H., „What Is Bioethics? A Historical Introduction“, in Id., *A Companion to Bioethics*, Wiley-Blackwell, Chichester 2009 (second edition), str. 3-11. Důležitost filozofické – zvláště etické, ale rovněž metafyzické reflexe v medicínské praxi, zdůrazňuje Kenneth Richman, srov. RICHMAN, K. A., *Ethics and the Metaphysics of Medicine. Reflections on Health and Beneficence*, The MIT Press, Cambridge (Mass.) 2004.

³ Srov. SZÖLLÖSI-JANZE, M., ed., *Science in the Third Reich*, Berg, Oxford-New York 2001; FREYHOFER, H. H., *The Nuremberg Medical Trial: The Holocaust and the Origin of the Nuremberg Medical Code*, Peter Lang, New York 2004; GRODIN, M., ANNAS, G., *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code: Human Rights in Human Experimentation*, Oxford University Press, Oxford 1992.

⁴ Srov. JONES, J. H., *Bad Blood: The Tuskegee Syphilis Experiment*, The Free Press, New York 1993.

⁵ Termín *eugenika* použil v novém smyslu Francis Galton, jenž v roce 1880 přišel s programem „vylepšení“ lidské rasy: zajištěním toho, že nejtalentovanější a nejkrásnější muži budou mít potomky s podobně obdařenými ženami, a zároveň omezením možnosti reprodukce „méně šťastných“. Bohužel, eugenické programy nejsou výsadou Třetí říše, před válkou byly v mnoha zemích USA i Evropy prováděny nucené sterilizace ve snaze „vyčistit genetický fond“ společnosti (např. v USA došlo k nucené sterilizaci 60.000 žen, ve Švédsku jich bylo 50.000). Srov. BLACK, E., *War Against the Weak. Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race*, Four Walls Eight Windows, New York-London 2003. Moderním zastáncem eugeniky – tzv. liberální eugeniky – je Nicholas Agar. Autor však svým výrazem „liberální eugenika“ myslí rozšíření reprodukční svobody lidských jedinců, které zahrnuje i svobodnou a moderní biotechnologií umožněnou volbu určitých charakteristik našich potomků (oproti tomu eugenika 20. století, udává Agar, hovořila o vylepšování lidstva striktní regulací reprodukce). Srov. AGAR, N., *Liberal Eugenics. In Defence of Human Enhancement*, Blackwell Publishing, Oxford 2004.

⁶ Srov. SCHILTZ, E. R., „Living in the Shadow of Mönchberg. Prenatal Testing and Genetic Abortion“, in BACHIOCHI, E., ed., *The Cost of "Choice". Women Evaluate the Impact of Abortion*, Encounter Books, San Francisco 2004, str. 39-49.

⁷ Srov. kapitolu „DNA and Society“ in SMITH, G., *The Genomic Age. How DNA Technology is Transforming the Way We Live and Who We Are*, Amazon, New York 2005, str. 193-210.

jež před námi otevírá moderní věda, pro lidský život, kulturu, společnost a politickou praxi, to vše jasně ukazuje na nutnost důkladné etické reflexe. Etika není abstraktním systémem pravidel, jak bývá často chápána, protože je nutně inkorporována do všech dimenzí lidské činnosti: člověk se totiž ke světu nevztahuje jako k věci, ale jako k bohatému prostředí protkanému vlákny smyslu, morálních a estetických hodnot. **Etika je v prvé řadě modalitou našeho bytí ve světě**, teprve odvozeně se stává samostatnou filozofickou disciplínou s vlastním předmětem zájmu a metodologií⁸. Nelze z ní proto vystoupit, nelze ji překročit, nelze ji překonat, neexistuje žádné etické vakuum: etika (špatná či dobrá) doprovází každou lidskou činnost.

Z požadavků moderní doby tak v 60. letech našeho století povstala nová interdisciplinární věda, která není totožná ani s medicínskou deontologickou etikou⁹, ani s žádnou z biologických věd, dokonce ani s žádným konkrétním filozofickým a etickým systémem. **Zrodila se bioetika.**

Samotný výraz *bioetika* je poměrně nový¹⁰. Nalezneme ho v díle amerického onkologa Van Rensselaera Pottera, podle něhož termín odkazuje na interdisciplinární spojení (*bridge*) mezi biologickým poznáním (*biological facts*) a lidskými etickými hodnotami (*ethical values*), které je nutné pro přežití celé biosféry ohrožované technologickým pokrokem¹¹. V literatuře se můžeme setkat s různými definicemi bioetiky, někdo tuto novou vědeckou disciplínu popisuje jednoduše jako průnik etiky a biologických věd, podle jiných se jedná o vědu, jež zkoumá biologické disciplíny a péči o lidské zdraví ve světle hodnot a etických principů, pro jiné bioetika představuje etiku vztaženou na lidský tělesný život: vznik, vývoj, umírání a smrt, zdraví a nemoc lidských bytostí. Nebudeme se pouštět do diskuzí o definici bioetiky, spokojíme se s následujícím dostatečně přesným vymezením: **bioetika je věda, která studuje etické problémy související s psychickým a fyzickým životem živých tvorů**

⁸ Substantivum *etika* pochází z řeckého slova ἦθος, jež znamená *charakter, způsob bytí*. Aristotelés v *Etice Nikomachově* poznamenává, že ἦθος pochází z řeckého podstatného jména ἔθος, jež znamená *zvyklost*. Srov. DE FINANCE, J., *Éthique Générale*, Presses de l'Université Grégorienne, Roma 1967.

⁹ Bioetika samozřejmě sdílí mnohé problémy s tradicí medicínské etiky, nicméně se od ní odlišuje: i) nejde jí pouze o rozvoj a aplikaci určitých „profesních“ norem v praxi, ale o jejich samotné hlubší, reflexivní porozumění; ii) bioetika si klade zásadní filozofické (metafyzické) otázky týkající se podstaty a platnosti etických teorií, hodnoty lidského života, personální identity a podobně; iii) bioetika rovněž vstupuje do politických a právních diskuzí a vykonává kontrolní roli vědeckého poznání a jeho aplikace (bioetické poradní komise apod.). Srov. SINGER, P., KUHSE, H., „What Is Bioethics? ...“, cit., str. 4.

¹⁰ Rekonstrukci původu tohoto výrazu nabízí např. DOLDI, M., PICOZZI, M., *Introduzione alla bioetica*, Leumann, Torino 2000, str. 29-43; GRACIA, D., *Fondamenti di bioetica. Sviluppo storico e metodo*, Edizioni San Paolo, Milano 1993; REICH, W. T., „Il termine bioetica. Nascita, provenienza, forza“, in *Itinerarium* 2 (1994), 3, str. 31-71; REICHLIN, M., „La bioetica: questioni storico-epistemologiche“, in CATTORINI, P., MORDACCI, R., REICHLIN, M., eds., *Introduzione allo studio della bioetica*, Europa Scienze Umane Editrice, Milano 1996, str. 17-50.

¹¹ Srov. POTTER, V. R., „Bioethics: The Science of Survival“, in *Perspectives in Biology and Medicine* 14 (1970), str. 127-153. O rok později vychází jeho hlavní dílo, srov. ID., *Bioethics: Bridge to the Future*, Prentice Hall, Englewood Cliffs (New York) 1971. K Potterově chápání bioetiky srov. WHITEHOUSE, P. J., „The Rebirth of Bioethics: Extending the Original Formulations of Van Rensselaer Potter“, in *The American Journal of Bioethics* 3 (4) 2003, str. 26-31.

(především člověka, bioetika se však věnuje celé biosféře). Zvláště se zabývá etickými důsledky biomedicínských věd¹².

Bioetiku lze rozdělit dvěma způsoby:

1. Z hlediska obecných sfér zájmu¹³:

- a. **Teoretická bioetika** (věnuje se etickým systémům vhodným pro bioetiku a obecně filozofickým (a rovněž teologickým) aspektům bioetiky);
- b. **Klinická bioetika** (praktická aplikace bioetiky v každodenní lékařské praxi);
- c. **Regulační a politická bioetika** (snaží se o vytváření a prosazování právních a lékařských etických norem);
- d. **Kulturní bioetika** (pojednává o zasazení bioetiky do konkrétních historických, kulturních a sociálních kontextů. Zvláště důležitá je transkulturní bioetika, snaží se najít v bohatosti kulturních tradic společné etické základy pro rozhodování obtížných etických případů nesouhlasu¹⁴).

2. Z hlediska konkrétnějších tematických okruhů:

- a. **Teoretická bioetika;**
- b. **Bioetika počátku života** (problém lidského embrya, asistované reprodukce, potratů a biotechnologií);
- c. **Bioetika konce života** (euthanasie, život zachraňující léčba (*life sustaining treatment*), proporcionalita léčebných procedur, paliativní léčba, humanizace umírání);
- d. **Klinická bioetika** (zdraví a choroba, problém bolesti, komunikace s pacientem, informování pacientů, informovaný souhlas, transplantace orgánů, klinické pokusy);
- e. **Sociální bioetika** (alokace medicínských zdrojů, toxikománie, AIDS, mentální choroby);

¹² LEONE, S., *Nuovo manuale di bioetica*, Città Nuova Editrice, Roma 2007, str. 12.

¹³ Srov. CALLAHAN, D., „Bioethics“, in POST, S. G., ed., *Encyclopedia of Bioethics*, 5 voll., vol I, Thomson Gale, Farmington Hills 2004 (třetí vydání), str. 278-287.

¹⁴ Srov. GBADEGESIN, S., „Culture and Bioethics“, in SINGER, P., KUHSE, H., *A Companion to Bioethics*, cit., str. 24-35.

f. **Environmentální bioetika** (ekobioetika, rostlinné biotechnologie, bioetika živočichů).

Jedno ze zvláště ožehavých témat, s nímž se můžeme v rámci bioetiky pravidelně setkávat, představuje problém interrupcí a embryo-destruktivního výzkumu (případně i technik asistované reprodukce, které vedou k zániku embryí či jejich uchování zmrazením). Na jedné straně je zde feministické hnutí (přesněji řečeno, určitá část feministického hnutí, jež se utváří zhruba od 60. let 20. století), v jehož rámci se právo na interrupci profiluje jako základní (podle některých feministek dokonce nejzákladnější právo, bez něž ostatní práva ztrácejí smysl) právo žen nakládat svobodně se svým tělem, se svým životem: právo na potrat se definuje jako nutná podmínka skutečné svobody žen¹⁵. Na straně druhé neustále pokroky lékařské vědy a biologie kladou velkou naději do výzkumu embryonálních kmenových buněk, které se získávají z několikadenních embryí, přičemž dochází k jejich destrukci¹⁶. Zcela přirozeně se vynořuje otázka: jsou interrupce eticky v pořádku? Je správné a spravedlivé zabít embrya ve jménu práva na svobodu? Je eticky přijatelné ničit lidská embrya v naději na možné zisky plynoucí z výzkumu embryonálních kmenových buněk? Třebaže tyto otázky znějí poměrně jednoduše, neexistuje žádná skutečná shoda ani mezi odborníky, rozdělené jsou rovněž názory veřejnosti (ovšem trendy, např. v USA, ukazují, že společnost se stává stále více protipotratovou). Problém spočívá samozřejmě v tom, že jednoduché otázky jsou jednoduché pouze na povrchu, neboť v sobě ukrývají celou řadu dalších: jaké jsou poznatky současné embryologie ohledně lidského embrya? Jedná se o představitele lidského druhu? Kdy začíná život individuálních lidských bytostí? Jsou lidská embrya osoby? Co znamená být osobou? Jsme všichni osobami ve stejné míře, nebo existují jedinci, kteří jsou více osobami než jiní? Jakou etiku musíme přijmout v diskuzích o lidském embryu? Co jsou to lidská práva a na čem se zakládají? Mají všichni lidští jedinci stejná základní lidská práva? Pokud mají embrya lidská práva, jaké důsledky z toho musíme vyvodit?

Položené otázky dobře odhalují interdisciplinární charakter bioetiky, protože k jejich zodpovězení je třeba vyjít z poznatků empirických věd (embryologie), filozofie (filozofická antropologie a metafyzika), etiky a právní filozofie. Všechny lze koncentrovat do otázky jedině: **jaký je morální status lidského embrya?** Logický sled kladení otázek a hledání odpovědí je zhruba následující: **i) Je lidské embryo představitelem individuálního jedince lidského druhu? Případně od**

¹⁵ Srov. CORNELL, D., *At the Heart of Freedom. Feminism, Sex, and Equality*, Princeton University Press, Princeton 1998.

¹⁶ Srov. GREEN, R. M., *The Human Embryo Research Debates. Bioethics in the Vortex of Controversy*, Oxford University Press, New York 2001; DYSON, A., HARRIS, J., eds., *Experiments on Embryos*, Routledge, London-New York 1990. Základní informace o biologii a technologiích lidských embryonálních kmenových buněk lze nalézt v BOROWSKI, M., LUONG, M. X., SHI, M.-J., SMITH, K. P., STEIN, G., VAZGUEZ, P., *Human Stem Cell Technology & Biology*, Wiley-Blackwell, New Jersey 2011.

jaké fáze embryonálního vývoje můžeme hovořit o lidském jedinci? (Embryologie a metabiologie); **ii**) Jaká jsou kritéria personální identity? Jaká je metafyzická struktura lidského jedince? Je „osoba“ ontologickým či funkčním pojmem? Jsou všechny lidské bytosti osoby či se osobami postupně stávají v průběhu vývoje? (Filozofická antropologie, metafyzika); **iii**) Jaký etický systém je správný? Na čem se zakládají lidská práva? Jsou všechny osoby nositeli lidských práv ve stejné míře? (Právní filozofie); **iv**) Jaký je morální status lidské embrya (z i) – iii)? Jsou morálně správné neomezené potraty (existuje něco jako právo na potrat?) a embryo destruktivní výzkum? Jaké jsou praktické důsledky závěrů předcházejících úvah¹⁷?

Jsme přesvědčeni, že neustále se prohlubující vědecké poznání, doplněné pečlivou filozofickou argumentací, umožňuje pouze jeden jediný racionální závěr: **lidské embryo představuje plnohodnotného individuálního člena lidského druhu, od svého vzniku až do smrti je osobou obdařenou základními lidskými právy a mělo by proto k němu být tak přístupováno.** V následujících řádcích se pokusíme provést čtenáře spletitou a náročnou cestou, jež nás k tomuto závěru dovedla. Vyjdeme z poznatků moderní embryologie, podle nichž lidské bytosti vznikají v okamžiku oplození. Předložíme několik námitek, s nimiž se v posledních letech můžeme v bioetických diskuzích setkávat, jejichž společný jmenovatel představuje snaha o posunutí počátku lidského života do pozdější doby, např. do okamžiku založení primitivního proužku. Poté se budeme podrobně věnovat filozofickému problému struktury lidské bytosti: jaká je naše metafyzická konstituce? Budeme obhajovat tezi, jejíž popularita neustále roste, podle níž jsme my lidské osoby, my lidé, numericky totožní s lidskými živočichy. Ač se toto tvrzení může zdát velmi triviální, diskuze na poli současné analytické metafyziky ukazují, že věci nejsou vůbec tak snadné, jak se může na první pohled jevit (je zajímavé, že jsou to právě zastánci potratů, kteří nás odmítají ztotožnit s lidskými živočichy). V další kapitole předložíme kritiku utilitarismu, jedné z nejčastějších etik, s níž se v diskuzích o potratech či embryo-destruktivním výzkumu můžeme setkat, a pohovoříme o přirozenoprávní škole lidských práv (neoklasická škola přirozeného práva). Na závěr předložíme tři praktické návrhy (technologický, kulturní a politický), vycházející ze závěrů předložených analýz.

Doufáme, že i když tyto řády bude číst někdo, kdo náš závěr z nějakého důvodu nesdílí, přesvědčíme ho alespoň o jednom: *pro-life* pozice nejsou žádnou ženám a výzkumu nepřátelskou

¹⁷ Problematice lidského embrya v celé naznačené šíři se věnuje stále rostoucí množství odborných publikací. V této poznámce zmíníme ty nejdůležitější a uvedeme si v závorce zkratky, jimiž na ně budeme v dalším textu odkazovat: BECKWITH, F. J., *Defending Life. A Moral and Legal Case Against Abortion Choice*, Cambridge University Press, New York 2007 (BECKWITH); GEORGE, R. P., TOLLEFSEN, CH., *Embryo. A Defense of Human Life*, Doubleday, New York 2008 (GEORGE A TOLLEFSEN); KACZOR, CH., *The Edge of Life. Human Dignity and Contemporary Bioethics*, Springer, Dordrech 2005 (KACZOR); LEE, P., *Abortion and the Unborn Human Life*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C. 1996 (LEE); LEE, P., GEORGE, R. P., *Body-Self Dualism in Contemporary Ethics and Politics*, Cambridge University Press, New York 2008 (LEE A GEORGE); TOLLEFSEN, CH. O., *Biomedical Research and Beyond. Expanding the Ethics of Inquiry*, Routledge, New York 2008 (TOLLEFSEN).

ideologií, ale poměrně dobře argumentačně vystavěnou a pro odbornou a veřejnou diskuzi relevantní pozicí. Pokud chceme být skutečně racionálními a odpovědnými bytostmi, potom musíme k tak závažnému problému, dotýkajícímu se samotného počátku naší existence, intimních vztahů matky a jejich nenarozených dětí, a postoje společnosti k bezbranným lidským jedincům, přistupovat s maximální intelektuální otevřeností a poctivostí. **Musíme následovat argumenty tam, kam nás zavedou, i kdyby nás měly zavést do sporu s převládajícími názory a praxí.**

VĚDECKÁ FAKTA

VZNIK LIDSKÉHO JEDINCE

Standardní učebnice a pojednání z embryologie se vesměs shodují na tom, že lidský vývoj začíná při oplození¹⁸. Podívejme se na několik příkladů:

Lidský vývoj začíná při oplození, kdy mužská gameta či spermie (spermatozoon) splyne s ženskou gametou či oocytom (ovum), aby vytvořily jednu buňku – *zygotu*. Tato vysoce specializovaná, totipotentní buňka značí počátek každého z nás jakožto jedinečného jedince. Zygota, sotva viditelná prostým okem jako malinká tečka, obsahuje chromozómy nesoucí geny (jednotky genetické informace), pocházející od matky a otce. Jednobuněčná zygota se mnohonásobně dělí a postupně se prostřednictvím buněčného dělení, migrace, růstu a diferenciací proměňuje v mnohobuněčnou lidskou bytost¹⁹.

Je třeba zdůraznit, že život, tedy i lidský život, je kontinuální, takže otázka „Kdy začíná (lidský) život“ nemá z pohledu ontogeneze žádný smysl. Třebaže je život kontinuální proces, oplození (které mimochodem není žádný „okamžik“) představuje kritický mezník,

¹⁸ Musíme upřesnit, že netvrdíme, že každý lidský život začíná či musí začínat při oplození. Vajíčko lze k rýhování stimulovat experimentálně (partenogeneze), což slibuje možnost vytváření lidských jedinců bez oplození vajíčka spermii. Podobně v případě klonování by naklonovaní jedinci nevznikli při oplození. Jednovaječná dvojčata, zdá se, vznikají dělením již existujícího embrya (přesněji řečeno, ve většině případů se od již existujícího embrya oddělí embryo nové. Pouze ve velmi vzácných případech se rozdělí zygota na dvoubuněčném stádiu.). Srov. VACEK, Z., *Embryologie: učebnice pro studenty lékařství a oborů všeobecná sestra a porodní asistentka*, Grada Publishing, Praha 2006, str. 29-30.

¹⁹ MOORE, K. L., PERSAUD, T. V. N., *The Developing Human. Clinically Oriented Embryology*, W. B. Saunders, New York 2003 (sedmé vydání), str. 16.

neboť za běžných podmínek při něm vzniká nový, geneticky odlišný lidský organismus, když se ve vajíčku promísí chromozómy mužského a ženského prvojádra²⁰.

Oplození představuje proces, při kterém splývají dvě pohlavní buňky (gamety) a vytvářejí nové individuum s genetickým potenciálem pocházejícím z obou rodičů²¹.

Přijetí faktu, že po oplození vzniká nový člověk, není již dále otázkou vkusu či názoru. Lidská přirozenost lidské bytosti od oplození až do stáří není předmětem metafyzického sporu, jedná se o prostý experimentálně doložený fakt²².

Domnívám se, že nyní můžeme rovněž říci, že otázka počátku života – kdy začíná život – již nadále není otázkou pro teologické či filozofické rozepře. Jedná se o vědecky potvrzený fakt. Teologové a filozofové mohou i nadále diskutovat o významu či smyslu života, potvrzeným faktem zůstává, že veškerý život, včetně lidského, začíná v okamžiku oplození²³.

Proces oplození je poměrně složitý děj, jehož předpokladem je kapacitace spermií, která začíná v ženských pohlavních cestách při jejich putování cervikálním hlenem: dochází k odstranění glykoproteinového pláště z plazmatické membrány pokrývající akrozomální část spermie²⁴. Glykoproteiny pláště snižují pohyblivost spermií, inhibují průběh akrozomální reakce a brání vazbě spermie na *zona pellucida*. K oplození obvykle dochází v ampulární části vejcovodu (*tuba uterina*): kapacitovaná spermie je naváděna k oocytu (*sperm chemotaxis*) prostřednictvím chemických signálů (atraktantů) vylučovaných vajíčkem a folikulárními buňkami, jež ho obklopují. Proces oplození začíná v okamžiku, kdy se spermie dostává do kontaktu s vajíčkem a končí v okamžiku promísení mateřských a otcovských chromozómů v metafázi prvního mitotického dělení jednobuněčného embrya – zygoty. Vajíčko je po ovulaci chráněno vrstvou folikulárních buněk (*corona radiata*) a glykoproteinovým

²⁰ O'RAHILLY, R., MULLER, F., *Human Embryology and Teratology*, John Willey & Sons, New York 2000 (třetí vydání), str. 8.

²¹ GILBERT, S., *Developmental Biology*, Sinauer Associates, Sunderland, MA 2003 (sedmé vydání), str. 183.

²² Svědectví francouzského genetika Jerome L. Le Jeune před Subcommittee on Separation of Powers of the Senate Judiciary Committee, 97th Congress, 1st Session (1981), citované v GEISLER, N. L., *Christian Ethics: Opinions and Issues*, Baker, Grand Rapids, MI 1989, str. 149.

²³ The Human Life Bill – S. 158, Report together with Additional and Minority Views to the Committee on the Judiciary, United States Senate, made by its Subcommittee on Separation of Powers, 97th Congress, 1st Session (1981). Svědectví profesora lékařské genetiky Hymie Gordona, str. 9. Srov. rovněž BECKWITH, str. 65-73; GEORGE A TOLLEFSEN, str. 36-42; KACZOR, str. 47-51; LEE A GEORGE, str. 118-122.

²⁴ Spermie je mužská pohlavní buňka (gameta) skládající se z hlavičky, krčku a bičíku. Hlavička obsahuje jádro s chromatinem, jenž pokrývá ze dvou třetin akrosomový váček (akrosom). Akrosom obsahuje mezi zevní a vnitřní membránou akrosomu důležité enzymy, především hyaluronidázu a akrosin. Část hlavičky nepokrytá akrosomem se nazývá postakrosomální oddíl hlavičky.

obalem, jemuž se říká *zona pellucida*. V okamžiku, kdy se spermie dostane do blízkosti vajíčka, spouští se akrosomální reakce, při níž na mnoha místech splývají akrosomální membrány s plazmalemmou spermie, odkryje se vnitřní akrosomální membrána a dojde k uvolnění enzymů (exocytóze). Tím začíná proces oplození, který si můžeme rozdělit do šesti fází²⁵:

1. **Průchod spermie přes *corona radiata*.** Díky akrosomální reakci se uvolňuje enzym hyaluronidáza, který narušuje *corona radiata*, spermie proniká dále rovněž díky pohybům svého bičíku.
2. **Penetrace *zona pellucida*.** Enzymy uvolněné z akrosomu (esteráza, neuramidáza a především akrosin) narušují strukturu *zona pellucida* a umožňují průnik spermie. Inaktivují se druhově specifické receptory pro spermie na povrchu vajíčka, což zabraňuje průniku dalších spermií.
3. **Fúze plazmatických membrán vajíčka a spermie.** Buněčná membrána vajíčka splývá s postakrosomální částí hlavičky spermie, do cytoplazmy vajíčka proniká hlavička spermie s krčkem a spojovací částí, nikoli však její cytoplazmatická membrána. Po penetraci spermie dochází ve vajíčku ke kortikální reakci, při které se do prostoru mezi *zona pellucida* a cytoplazmatickou membránou (perivitellinní prostor) uvolňují z kortikálních granul lysozomální enzymy, které pozmění vlastnosti *zona pellucida*. Ta se tak stává pro spermie nepřekonatelnou překážkou.
4. **Dokončení druhého meiotického dělení oocytu a vznik ženského prvojádra.** Vajíčko dokončuje druhé zrcí dělení (meiotické dělení), vzniká zralé vajíčko a druhé pólové tělísko. Kondenzací mateřských chromozómů vzniká haploidní ženské prvojádro (*female pronucleus*).
5. **Utvoření mužského prvojádra.** V cytoplazmě oocytu degeneruje bičík spermie, zatímco její jádro se zvětšuje a vytváří mužské prvojádro (*male pronucleus*), morfologicky zcela nerozlišitelné od ženského. Oocyt se dvěma prvojádry se nazývá *ootida*.
6. **Vznik zygoty.** V prvojádrech dekondenzují chromozómy a zdvojuje se jejich genetický materiál. Později v prvojádrech opět kondenzují, obaly prvojader se rozpadají a chromozómy otcovského a mateřského původu se promíchají. V tomto okamžiku se z ootidy stává zygota, nesoucí novou diploidní kombinaci chromozómů a připravená pro následující dělení zvané rýhování.

²⁵ Srov. MOORE, K. L., PERSAUD, T. V. N., *The Developing Human. Clinically Oriented Embryology*, W. B. Saunders, New York 2003 (sedmé vydání).

Jaký je rozhodující okamžik vytyčující vznik nového jedince? Podle některých autorů jím je syngamie (či karyogamie), tj. okamžik, kdy se rozpadají obaly ženského a mužského prvojádra a promísí jejich chromozomy²⁶. Jiní autoři kladou vznik nového lidského organismu do okamžiku průniku spermie do vajíčka:

... domníváme se, že rozhodující moment nastává hned, jak spermie pronikne do vajíčka a splyne s ním. Jakmile se tak stane, prochází jak spermie, tak i oocyt tak významnými změnami, že nelze říci, že by nadále samostatně existovaly. Spermie se při svém průniku do oocytu mechanicky rozdělí a kromě jádra z ní vše zanikne. Rovněž vajíčko prochází podstatnými změnami: jeho *zona pellucida* se zpevní, aby zabránila polyspermii, a buňka dokončí své druhé meiotické dělení. V důsledku toho již dále neexistují dvě odlišné organické části, spermie a vajíčko, každé se svou vlastní odlišnou identitou.

Ukazuje se, že ve stejném okamžiku, kdy spermie a oocyt zaniknou jako samostatné subjekty, vzniká místo nich nový, odlišný organismus řídící své vlastní procesy růstu a vývoje ... Z těchto důvodů považujeme za mnohem pravděpodobnější, že rozhodujícím momentem vytyčujícím existenci nového lidského organismu je oplození, definované jako spojení spermie a vajíčka²⁷.

Ať již se přikloníme k první či druhé možnosti, ukazuje současná embryologie poměrně přesvědčivě, že nejpozději se vznikem zygoty povstává k existenci nový lidský organismus, který si nese všechny informace potřebné k tomu, aby aktivně řídil své vlastní vývojové procesy, prošel postupně dalšími fázemi embryonálního a fetálního vývoje a jednoho dne spatřil světlo světa při porodu²⁸. Přesto však někteří autoři i nadále interpretují biologická fakta poněkud jinak a umísťují okamžik vzniku lidského jedince do pozdějších momentů embryonálního vývoje; následující tabulka shrnuje nejčastější názory²⁹:

²⁶ Např. LARSEN, W., *Human Embryology*, Churchill Livingstone, Philadelphia 2001 (třetí vydání), str. 3.

²⁷ GEORGE A TOLLEFSEN, str. 38-39. Podobného mínění je např. CARBONE, G. M., *L'embrione umano: qualcosa o qualcuno?*, ESD, Bologna 2005.

²⁸ Další možné interpretace vzniku individuálního lidského života probírá a kriticky hodnotí GREEN, R. M., *The Human Embryo Reseach Debates*, cit., str. 25-54.

²⁹ „Dans cette perspective, le zygote doit franchir un certain nombre d'étapes avant de pouvoir être qualifié de pleinement, actuellement humain. Selon les critères d'humanisation choisis, l'embryon devient un sujet à part entière: à la recombinaison des deux patrimoine génétiques, d'origine paternelle et maternelle, dans le nouveau génome de l'embryon, soit entre 21 et 22 heures après la fécondation, à la fin de la nidation, au quatorzième jour lorsque toute totipotentialité a disparu et que la ligne primitive émerge, lorsque devient irrévocable l'unité de l'organisme humain signifiée par l'apparition d'une organisation et l'impossibilité de

Zvolené kritérium	Dosažení vývojového stavu určené zvoleným kritériem
Rekombinace genetického materiálu otce a matky v genomu embrya ³⁰	21.-22. hodina po oplození
Ukončení procesu nidace ³¹	14. den po oplození
Založení primitivního proužku ³²	14. den po oplození
Nemožnost vzniku jednovaječných dvojčat ³³	14.-18. den po oplození
Existence základní elektroencefalografické mozkové aktivity ³⁴	8. týden
Mozek je schopen vykonávat určité operace (vnímání, paměť, učení se) ³⁵	20. týden
Schopnost přežití mimo dělohu matky ³⁶	6.-7. měsíc
Schopnost vědomí sebe sama ³⁷	Nelze přesně určit

formation de jumeaux homozygotes, soit entre le 14ème et le 18ème jour, quand adviennent les principaux organes (la huitième semaine), lorsqu'on repère une activité électro-encéphalographique, lorsque le cerveau devient capable de certaines fonctions comme la sensation, la mémoire ou l'apprentissage (vingtième semaine), "au stade de la maturation permettant une vie autonome", c'est-à-dire au sixième ou au septième mois, voire l'autoconscience dont la datation, très tardive et postérieure à la naissance, ne saurait être fixée..."
 IDE, P., *Le zygote est-il une personne humaine?*, Téqui, Paris 2004, str. 12.

³⁰ Jedná se o teorii karyogamie. Srov. DAWSON, K., „Fertilization and Moral Statuts: a Scientific Perspective“, in SINGER, P., KUHSE, H., BUCKLE, S., eds., *Embryo Experimentation*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, str. 43-52.

³¹ Srov. ETHICAL ADVISORY BOARD (DHEW), *HEW Support of Research Involving humain in vitro Fertilization and Embryo-transfer*, Washington (DC), US Government Printing Office, 1979. Podle vyjádření DHEV je proces nidace završen čtrnáctý den po oplození.

³² Srov. WARNOCK COMMITTEE, *Report of Inquiry into Human Fertilization and Embryology*, Her Majesty's Stationery Office, London 1984. Stejného názoru je i M. Ford, srov. FORD, N. M., *When did I begin? Conception of the human individual in history, philosophy, and science*, Cambridge University Press, New York 1991. K podobnému závěru z téhož roku jako Warnockova komise srov. COMMITTEE TO CONSIDER THE SOCIAL, ETHICAL AND LEGAL ISSUES ARISING FROM IN VITRO FERTILIZATION, *Report on the embryos produced by in vitro fertilization*, (Chairman: Louise Waller), Melbourne 1984.

³³ Srov. PASTRANA, G., „Personhood and the beginning of human life“, in *The Thomist*, 41 (1977), str. 247-294.

³⁴ Srov. GOLDENRING, J. M., „The Brain-life Theory: Towards a Consistent Biological Definition of Humanness“, in *Journal of Medical Ethics*, 11 (1985), str. 198-204.

³⁵ Srov. KOREIN, J., „Ontogenesis of the Fetal Nervous System: The Onset of Brain Life“, *Transplantation Proceedings*, 3/1990, str. 82.

³⁶ Srov. BOURGUETA, V., *L'être en gestation. Réflexions éthiques sur l'embryon humain*, Presses de la Renaissance, Paris 1999, str. 167.

³⁷ Srov. STEINBOCK, B., *Life Before Birth. The Moral and Legal Status of Human Embryos and Fetuses*, Oxford University Press, New York 1992.

Budeme se podrobněji věnovat některým důvodům, které vedou k jiným závěrům než jsou ty, které zde na základě poznatků moderní embryologie a jejich metabiologické interpretace předkládáme. Nejdříve se ale podívejme na důležité pojmové rozlišení. Můžeme obecně říci, že lidská existence – existence každého z nás – začíná při početí. To ovšem neznamená, že existence každého z nás začíná nutně na konci procesu oplození (či poněkud dříve). Později budeme hovořit o problémech, které před odpůrce embryo-destruktivního výzkumu staví např. fenomén jednovaječných dvojčat. Zde chceme zdůraznit **rozdíl mezi početím a oplozením**; prvnímu výrazu dáme *metafyzický význam*, zatímco druhý bude představovat jednu z možných *biologických realizací (procesů) početí*³⁸. Biologický proces oplození jsme si popsali výše (v některých učebnicích embryologie může být rozděleno do poněkud odlišných period), početí budeme definovat následujícím způsobem:

Početí představuje událost, obvykle zahrnující splynutí spermie a vajíčka, jež spočívá ve změně vnitřní přirozenosti jedné buňky či jejich skupiny. Tato změna uděluje buňce či skupině buněk, či jejich nástupcům – v případě dělení – vnitřní potenciál k vývoji (pokud jsou přítomny všechny nutné vnější faktory) do stádia dospělé lidské bytosti³⁹.

Odtud plyne, že výraz „lidský život začíná při početí“ lze chápat dvěma způsoby: nefilozoficky a filozoficky. V nefilozofické perspektivě se jím míní skutečnost, že lidský život začíná prostřednictvím určitého biologického děje, jímž je nejčastěji proces oplození. Jedná se tedy o kontingentní fakt: lidský život může začít i v rámci jiného procesu, například při vzniku jednovaječných dvojčat či při klonování. V metafyzické perspektivě však výrok „lidský život začíná při početí“ představuje nutnou pravdu, neboť každý lidský jedinec vznikl tehdy, když prostřednictvím určitého procesu došlo ke změně přirozenosti buňky (buněk) takovým způsobem, že získala vnitřně řízený a kontrolovaný potenciál, jež před ní črtá vývojovou trajektorii zahrnující známá stádia vývoje embrya, plodu, novorozence, dospívajícího a dospělého lidského jedince. **Lze tedy říci, že každý lidský jedinec vznikl při početí, jehož nejčastější biologickou realizací představuje povstání nového organismu s vlastním vývojovým potenciálem v průběhu procesu oplození** (podle některých autorů při syngamii, podle dalších již dříve při splynutí vajíčka a spermie).

³⁸ Inspiraci jsme našli u D. S. Oderberga, srov. ODERBERG, D. S., „Modal properties, moral status, and identity“, in *Philosophy and Public Affairs* 26 (1997), str. 259-298; ID., „The Metaphysical Status of the Embryo: Some Arguments Revisited“, in *Journal of Applied Philosophy*, 25 (4/2008), str. 263-276; ID., *Applied Ethics*, Blackwell, Oxford 2000; konečně velmi důležité pojednání představuje ID., *Real Essentialism*, Routledge, New York and London 2007.

³⁹ ODERBERG, D. S., *Applied Ethics*, cit., str. 21; ID., „The Metaphysical Status of the Embryo: Some Arguments Revisited“, cit., str. 266.

Než přejdeme diskuzi některých důležitých námitek proti závěru, že individuální lidská bytost vzniká při oplození, zmíníme velmi stručně návrh biologické definice lidského embrya z pera M. L. Condic. Autorka ve své bezesporu zajímavé práci předestírá určité biologické poznatky, které jí umožňují předložit, diskutovat a obhajovat následující biologickou definici lidského embrya: lidské embryo představuje diskrétní, živoucí biologickou entitu s lidským genomem, pro niž platí:

- I. spouští globálně organizovaný a koordinovaný vývojový proces mající potenciál dojít do stádia (a posléze za stádium) formace vnitřní buněčné masy a trofoblastu;
- II. vznikla buď:
 - a. z fúze plazmatické membrány lidského oocytu a spermie, či
 - b. libovolného jiného procesu, jenž spouští výše uvedený organizovaný vývojový proces
- III. ještě nepřekročila hranici 8 týdnů vývoje od započetí tohoto organizovaného vývojového procesu⁴⁰.

Všimněme si dobře, že tato biologická definice lidského embrya netvrdí, že vzniká v okamžiku formování vnitřní buněčné masy a trofoblastu, pouze určuje, že od tohoto okamžiku již o lidském embryu lze hovořit s jistotou.

DŮLEŽITÉ NÁMITKY

V předchozích řádcích jsme uvedli, že podle současné embryologie začíná lidský život při oplození. Jedná se o vědecký fakt, jenž musíme odlišit od filozofického a etického hodnocení závěrů současné embryologie. Pokud pečlivě rozlišíme **faktuální otázku** (je lidské embryo členem druhu *Homo sapiens*?) od **otázky hodnotící** (je lidské embryo subjektem základních lidských práv ve stejné míře, jako dospělá lidská bytost?), potom mezi embryology můžeme nalézt poměrně jednoznačnou shodu⁴¹. Nicméně v posledních letech, zvláště v souvislosti s perspektivami embryonálních technologií, experimentů na embryích a využívání kmenových embryonálních buněk, se objevují nové

⁴⁰ Srov. CONDIC, M. L., „A Biological Definition of the Human Embryo“, in NAPIER, S., ed., *Persons, Moral Worth, and Embryos. A Critical Analysis of Pro-Choice Argument*, Springer, Dordrecht 2011, str. 220-221.

⁴¹ Zpráva Subcommittee on Separation of Powers to Senate Judiciary Committee S-158, 97 Congress, 1th Session, 1981 rozlišuje obě výše zmíněné otázky a poté tvrdí (str. 11): „Nikdo ze svědků nevznesl žádný důkaz popírající biologický fakt, že od okamžiku lidského početí existuje nová individuální bytost, která je živá a spadá do lidského druhu. Žádný svědek nevznesl kritické námitek proti vědeckému konsenzu, podle něhož nenarozené dítě je „lidská bytost“, pokud se tento výraz užívá ve významu živé bytosti lidského druhu“.

námítky, zaměřené na individualitu lidské zygoty⁴². Argumenty jsou poměrně jednoduché a v jistém smyslu i překvapivé. Jsou překvapivé především proto, že je jejich zastánci často považují za tak samozřejmé, že si nevyžadují hlubšího zdůvodňování a analýz. Možná je tomu tak i proto, že o jejich přesvědčivosti panuje mezi bioetiky poměrně široký konsenzus. Jenže, jak podotýká známý analytický filozof David S. Oderberg, konsenzus neznamena pravdu. A pokud jde o metafyzický status lidského embrya (jedná se o individuum od početí?), je dominantní pohled jednoduše chybný⁴³.

Ve zbytku této kapitoly se budeme věnovat kritice třech hlavních argumentů, které můžeme nalézt v současné odborné literatuře. Jejich společným cílem je ukázat, že rané lidské embryo nemůže být individuálním organismem a tudíž ani individuálním lidským organismem. Pouze od určitého okamžiku vývoje embrya je podle jejich proponentů možné hovořit o individuálním lidském organismu, což nás opravňuje provádět embryo-destruktivní výzkum na raných embryích. Podívejme se na tyto argumenty podrobněji.

a) EMBRYOBLAST A TROFOBLAST

První námitka proti skutečnosti, že zygota a rané embryo představují individuální lidskou bytost je následující⁴⁴: po svém vzniku prochází zygota dělením (rýhování), díky němuž se dělí v blastomery (každé dělení zdvojnásobí počet blastomer). Stádium s počtem 16 blastomer se nazývá morula (vzniká zhruba třetí až čtvrtý den po oplození). A právě na stádiu moruly začíná diferenciací blastomer na zevní buňky a na vnitřní buněčnou masu. Následující stádium nazýváme blastocysta, což je dutý kulovitý útvar, jehož stěhu tvoří buňky pocházející ze zevních buněk moruly. Na jednom pólu dutiny je zevnitř usazený embryoblast, pocházející v buněk vnitřní buněčné masy. Z trofoblastu postupně derivují přídatné embryonální struktury (amnion, chorion, placenta), zatímco z embryoblastu se vyvine vlastní embryo. Protože před diferenciací byly všechny buňky rovnocenné a teprve později se z nich vytváří trofoblast a embryoblast, a pouze z embryoblastu derivuje samotné embryo, nelze podle zastánců tohoto argumentu, jako je J. Harris, hovořit o tom, že proces oplození vyústuje ve vznik individuální, nezralé, jednobuněčné lidské bytosti – zygoty, což samozřejmě platí rovněž pro morulu, neboť o embryoblastu a trofoblastu můžeme hovořit až od stádia blastocysty.

⁴² Diskuze povstaly především v souvislosti s novými horizonty výzkumu na embryích a možnostech asistované reprodukce. Kupříkladu narození prvního dítěte „ze zkumavky“ v roce 1978 předcházelo množství destruktivních experimentů na lidských embryích, což například ve Velké Británii v osmdesátých letech vedlo k rozsáhlé diskuzi o etičnosti podobných výzkumů.

⁴³ Srov. ODERBERG, D. S., „The Metaphysical Status of the Embryo: Some Arguments Revisited“, cit., str. 263-276.

⁴⁴ Srov. HARRIS, J., *Wonderwoman and Superman: The Ethics of Human Biotechnology*, Oxford University Press, Oxford 1992, str. 47.

V čem je tento argument chybný? Oderberg podotýká, že Harris ze svých úvah vypouští jeden důležitý prvek: přídatné embryonální struktury jsou geneticky identické s embryem, nejedná se o cizorodé prvky přistupující zvnějšku k formujícímu se embryu. Zmiňuje rovněž to, že podle současných poznatků embryologie pravděpodobně nelze mezi embryoblastem a trofoblastem klást ostrou dělící linii. Zcela klíčovou je ale následující skutečnost: ve svém vývoji a diferenciaci se embryo, od stádia zygoty dále, nechová jako nahodilý shluk buněk, pouze mechanicky uzavřených v *zona pellucida*. Právě naopak, vyvíjí se jako organismus, jehož vývojová trajektorie je naprogramována v jeho genech, který při expresi tohoto programu a diferenciaci buněk sám řídí vznik embryoblastu a trofoblastu, z něhož derivují struktury nutné pro další jeho existenci a vývoj. **Jinými slovy, embryo se před diferenciací a po diferenciaci chová stále stejně: jako subjekt řídící a kontrolující svůj vlastní vývoj a vývoj podpůrných struktur.** Je to ten samý individuální organismus, který započal svou existenci na konci procesu oplození jako jednobuněčné embryo, dále se dělil a diferencoval, třebaže v určitých stádiích jeho vývoje nejsme schopni odlišit části, z nichž se později vyvine samotné tělo embrya, od částí, z nichž se na základě téhož vývojového programu zapsaného v genech zygoty, vyvinou jeho přídatné struktury. Ostatně, embryoblast a trofoblast se nechovají jako dva nezávislé organismy, ale jako nutné součásti téhož organismu spolupracující při životně důležitých procesech. Například šestý den po oplození, kdy se embryo nachází v děložní dutině, přiléhá embryonálním pólem (tj. tou stranou amniové dutiny, na níž je usazený embryoblast) k epitelu endometria. Trofoblast uvolňuje proteolytické enzymy narušující endometrium a pronikají mezi epitelové buňky děložní sliznice, čímž se zahajuje proces nidace (zahníždění, implantace) embrya. Jedná se o nesmírně důležitý proces určující další osud embrya, na kterém v součinnosti spolupracují jak embryoblast, tak i trofoblast. Jinými slovy, činnost embryoblastu a trofoblastu je činností umožňující přežití a další vývoj toho organismu, jehož jsou součástí. Harrisův argument nedokazuje neexistenci individuálního živého organismu před diferenciací buněk na embryoblast a trofoblast, neboť autor chybně interpretuje embryologická data. Před stádiem blastocysty existuje individuální organismus řídící svůj vývoj na základě vlastního genetického programu, jenž v jednom vývojovém stádiu vede k diferenciaci organismu na embryoblast a trofoblast v rámci blastocysty. A ten samý individuální organismus řídí svůj další vývoj i po této diferenciaci, tj. následnou diferenciaci trofoblastu, vývoj přídatných embryonálních orgánů, diferenciaci embryoblastu, vznik tří zárodečných listů a postupně všech tkání a orgánů individuálního lidského organismu.

b) MONOZYGOTICKÁ DVOJČATA

Další argument mívá zhruba následující podobu: Je známo, že vajíčko, oplozené jednou spermií, se může zhruba do 14 dne od oplození rozdělit na jednovaječná (monozygotická) dvojčata,

kteřá jsou vždy stejného pohlaví a geneticky prakticky identická⁴⁵. Pokud se ale rané embryo může rozdělit na dvě geneticky identická dvojčata, znamená to, že sám není individuem, individuální substancí, živým organismem, nýbrž představuje pouhý shluk buněk držených pohromadě mechanicky (v rámci *zona pellucida*). Protože každý z nás je jedinečným individuálním organismem s geneticky určenou vývojovou trajektorií, znamená to, že nemůžeme být identičtí se shlukem totipotentních buněk, z nichž se za příslušných podmínek mohou vyvinout různé individuální lidské organismy. Například Shannon a Wolter říkají:

Vzhledem k možnosti vzniku jednobuněčných dvojčat, jejich srůstu a až do gastrulace trvající schopnosti každé buňky stát se úplným organismem, nelze o konkrétní zygote říci, že nutně představuje počátek určité, geneticky jedinečné individuální lidské bytosti. Třebaže zygota představuje počátek geneticky odlišného života, není ani ontologickým individuem, ani nutně bezprostředním předchůdcem nějakého individua⁴⁶.

Z těchto důvodů mnozí autoři považují za počátek individuálního lidského života nikoli zygotu, nýbrž embryo, u něž se již založil primitivní proužek, zhruba kolem čtrnáctého dne vývoje, na začátku procesu gastrulace, při kterém se bilaminární zárodečný terčík změní v trojvrstevný sestávající ze tří zárodečných listů: ektodermu, mezodermu a endodermu⁴⁷.

Ti, kteří tento argument předkládají, často považují za tolik zřejmé, že se individuální lidské embryo nemůže rozdělit na dvě, opět individuální embrya, že necítí potřebu argumentaci více rozvádět. Možnosti vzniku monozygotických dvojčat stojí rovněž v pozadí doporučení Warnockovy komise nepovolit pokusy na lidských embryích po čtrnáctém dni od oplození, což se stalo součástí britského práva (Human Fertilization and Embryology Act z roku 1990); často se hovoří o **kritériu čtrnáctého dne**.

Můžeme tomuto argumentu dát následující podobu:

- i) Rané embryo se může rozdělit na více geneticky identických embryí.
- ii) Objekt x , který se může rozdělit na objekty y a z , nemůže být individuálním živým organismem.

⁴⁵ Riziko vzniku jednovaječných dvojčat je zhruba 0,42%, pokud k oplození vajíčka došlo při asistované reprodukci, zvyšuje se na 0,9-1,5%.

⁴⁶ SHANNON, T., WOLTER, A., „Reflections on the Moral Status of Pre-Embryo“, in *Theological Studies*, 51 (1990), str. 612.

⁴⁷ Srov. FORD, N. M., *When did I begin? Conception of the human individual in history, philosophy, and science*, Cambridge University Press, New York 1991.

- iii) Lidské embryo není individuálním živým organismem (je pouhým shlukem individuálních buněk).

Než přistoupíme ke kritickému zhodnocení argumentu z možnosti jednovaječných dvojčat, jak mu můžeme říkat, učiníme dvě poznámky. Zaprvé, všimněme si dobře univerzálnosti závěru: argument netvrdí, že v případě jednovaječných dvojčat nelze před rozdělením hovořit o individuálním organismu, neboť **skutečně** došlo k rozdělení určitého embrya na dvě; říká něco obecnějšího. Samotná **možnost** dělení, třebaže se aktualizuje velmi zřídka, má dokazovat, že žádné embryo až do objevení primitivního proužku není individuálním lidským organismem. Zastánci tohoto argumentu proto musí tvrdit, že žádný živý individuální lidský organismus se nemůže rozdělit na více individuálních živých lidských organismů, což předpokládá platnost obecnějšího tvrzení, podle něhož žádný individuální živý organismus nemůže rozdělením dát vzniknout dalším individuálním organismům. Pokud by totiž neplatilo toto obecnější tvrzení, ztratil by argument svou průkaznost: pokud se mohou dělit některé individuální organismy, potom samotný fakt, že se může rozdělit i lidské embryo, nedokazuje, že se před rozdělením nejedná o individuální lidský organismus. Pokud by totiž platilo, že žádný individuální organismus se nemůže rozdělit na další individuální organismy, muselo by platit, že nějaký individuální organismus se rozdělit může. A otázka, zda mezi takové organismy patří i lidské embryo, by již nebyla pouhou otázkou metabiologie, ale empirického zkoumání embryologických dat – a ta ukazují, že se lidské embryo rozdělit může⁴⁸.

Zadruhé, kritérium čtrnáctého dne nemůže být adekvátní, protože není pravda, že po objevení primitivního proužku už nemůže docházet ke vzniku dvojčat (třebaže vždy vede k patologickým jevům)⁴⁹.

Podívejme se nyní na platnost předloženého argumentu, nejdříve v čistě pojmové rovině. Je něco sporného na představě, že se jedno individuum může rozdělit na dvě či více? Zcela evidentně není, pokud samozřejmě operujeme s běžným pojmem individua a nedáváme mu metafyzický význam, který implicitně zahrnuje nedělitelnost (například kdybychom tvrdili, že individuem v pravém slova smyslu může být pouze nějaká spirituální, jednoduchá a tudíž nedělitelná substance)⁵⁰.

Kromě toho, přejdeme-li k biologickým faktům, druhá premisa argumentu se ukazuje jako nepravdivá. Například některé buňky – individuální objekty určitého druhu – se rozmnožují

⁴⁸ Můžeme nechat stranou konkrétní mechanismy vzniku jednovaječných dvojčat.

⁴⁹ Srov. DAWSON, K., „Segmentation and Moral Status: A Scientific Perspective“, in SINGER, P., KUSHE, H., BUCKLE, S., DAWSON, K. & KASIMBA, P., eds., *Embryo Experimentation*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, str. 53-64.

⁵⁰ Srov. Caspar, Ph., „Individualisation génétique et gémellité: l'objection des jumeaux monozygotes“, in *Éthique* 1992 (4), str. 81-90; CARBONE, G., *L'embrione umano: qualcosa o qualcuno?*, ESD, Bologna 2005, str. 48-57.

rozdělením na dvě nová individua téhož druhu, podobně je možné rozdělit rostliny, které zůstávají individui téhož druhu (tím samým druhem rostliny) a mohou dále růst a vyvíjet se. Analogicky je možné rozdělit například tasemnici: z jednoho individuálního organismu tak vznikají dva nové individuální organismy. Pokud ale existují příklady dělení individuálních živých organismů, které vyústí ve vznik nových individuálních organismů, samotná možnost rozdělení lidského embrya neimplikuje skutečnost, že se nejedná o individuální organismus lidského druhu. Patrick Lee říká:

Důvod, proč rozdělení prostě nevede ke smrti, spočívá, zdá se, ve skutečnosti, že části tasemnice mají schopnost opětovné diferenciaci. Tento fakt ale jistě neznamená, že před rozdělením byla tasemnice pouhým shlukem buněk či tkání. Znamená to pouze to, že části tasemnice, pokud je oddělíme od celku, mají schopnost stát se celou tasemnicí. Analogicky v raných fázích vývoje lidského embrya jsou jeho buňky relativně nesespecializované a pokud dojde k jejich oddělení (či rozdělení) a nacházejí se ve vhodném prostředí, mohou se stát úplným organismem. Tato skutečnost však nijak neznačí, že před tímto vnějším dělením by embryo namísto jednoho mnohobuněčného organismu představovalo pouhý shluk buněk⁵¹.

Argument vycházející z možnosti vzniku monozygotických dvojčat prostě jen předpokládá, že určitý individuální organismus se nemůže rozdělit na další individuální organismy a to prostě není pravda. Existují dostatečné embryologické poznatky ukazující, že se embryo v nejranějších vývojových fázích nechová jako pouhý shluk buněk, ale jako jednotný organismus (budeme o těchto poznatcích hovořit za chvíli) – a to je podstatné pro určení jeho individuality, nikoli možnost jeho rozdělení.

Musíme však zdůraznit jeden důležitý fakt. Předložený argument proti individualitě lidského embrya před objevením primitivního proužku se netáže po numerické totožnosti mezi námi – dospělými lidskými jedinci – a embryem. Něco jiného je tvrdit, že individuální organismus nemůže dát dělením vznik jiným individuálním organismům, něco jiného je snažit se vystopovat vývoj konkrétního lidského jedince až do okamžiku vzniku. Ve většině případů je to poměrně jednoduché: např. autor tohoto textu je numericky identický se zygotou, která vznikla při oplození vajíčka jeho matky otcovskou spermií. Jak je tomu ale v případě jednovaječných dvojčat, např., řekněme, Tomáše a Petra? Nepochybně platí, že oba dva vznikli v okamžiku početí, tj. v okamžiku, kdy se zformoval nový, odlišný lidský organismus. Biologická realizace aktu početí však není problémem filozofie, ale biologie, přesněji řečeno, embryologie. Mechanismy vzniku jednovaječných dvojčat dodnes příliš dobře neznáme, nicméně (je docela dobře možné, jak některé poznatky naznačují, že je determinováno geneticky) můžeme uvažovat v podstatě dvě možnosti: první možností je, že rané

⁵¹ LEE, str. 93.

embryo zanikne a na jeho místě vznikají dvě nová individuální embrya, z nichž se postupně vyvine Tomáš a Petr (k tomu pravděpodobně dochází v případě, kdy k dělení dochází na dvoubuněčném stádiu na začátku rýhování). Druhou možností je, že se z jednoho individuálního embrya (řekněme Petra) oddělí buňky, které dají vznik druhému individuálnímu embryu (Tomášovi)⁵². V každém případě však tyto úvahy nijak nezpochybňují fakt, že lidské embryo, ať již se rozdělí či nikoli, před i po objevení primitivního proužku, představuje individuálního jedince lidského druhu.

C) ARGUMENT VYCHÁZEJÍCÍ Z TOTIPOTENTNOSTI BUNĚK

Předchozí argument se pokoušel dokázat, že vzhledem k možnosti rozdělení na jednovaječná dvojčata nemůže rané lidské embryo představovat individuální lidskou bytost. Tento argument je poměrně úzce spjatý s následujícím (proto někteří autoři slučují oba argumenty do jednoho): buňky vyvíjejícího se embrya si zhruba do čtrnáctého až šestnáctého dne po oplození zachovávají svou totipotentnost; pokud se oddělí od celku, mohou se vyvinout do zcela nového, samostatného lidského jedince. Odtud podle některých autorů plyne, že blastomery nemohou tvořit jeden samostatný organismus, pohromadě je drží pouze mechanicky *zona pellucida*. Například Barry Smith a Berit Brogaard říkají:

Buňky udržuje pohromadě tenká membrána (*zona pellucida*), zděděná z vaječné buňky před oplozením, ale mezi buňkami neexistují žádné kauzální vztahy, takže tvoří pouhou masu. Jsou to separovaná tělesa, která k sobě lnou díky lepkavým povrchům, mající v tomto okamžiku pouze schopnost dělení (nerostou, ani nekomunikují)⁵³.

Představme si následující analogii, která nám poskytne klíč k zhodnocení Smithova a Brogaardova argumentu: zrnka písku v plastovém pytlíku udržují mechanicky pohromadě stěny pytlíku. Vlastnosti tohoto tělesa jsou dány vlastnostmi jednotlivých zrněk písku: např. hmotností či hustotou. Těleso nevyvíjí žádnou aktivitu, která by se dala chápat jako aktivita koordinovaného celku, spíše můžeme říci, že má pasivní dispozice, aby s ním bylo nějakým způsobem nakládáno, např. můžeme ho zvážit, zatížit jím papíry na psacím stole, tvarovat působením tlakových sil apod. Bylo by nepochybně velmi překvapivé, kdyby se v pytlíku s pískem některá zrnka sama organizovala do určitých přesně definovaných struktur (a to nikoli nahodile), které by kooperovaly s jinými

⁵² Ve většině případů jednovaječných dvojčat vzniká druhé dvojče z buněk vnitřní buněčné masy po pátém dni od oplození, srov. CARLSON, B. M., *Human Embryology and Developmental Biology*, Mosby, Ann Arbor (MI) 2004, str. 55-58.

⁵³ SMITH, B., BROGAARD, B., „Sixteen Days“, in *Journal of Medicine and Philosophy* 28 (2003), str. 45-78, str. 53.

uspořádanými strukturami v rámci dosažení určitých cílů pytlíku písku. Pokud blastomery, mechanicky uzavřené v *zona pellucida*, představují samostatné buňky, které k sobě pouze mechanicky lnou a nijak navzájem nekomunikují, potom budeme očekávat, že se nebudou organizovat, diferencovat a spolupracovat na dosažení specifických cílů celku.

Jenže **rané embryo**, jak jednoznačně ukazují embryologické poznatky, **se nechová jako aglomerát samostatných buněk**. Již od okamžiku vzniku zygoty se lidské embryo chová jako organismus, jehož jednotlivé činnosti jsou určeny genetickým programem a probíhají v přesně definovaných a jemně sladěných sledech, v nichž následující děje závisí na dějích předchozích a probíhají plně v režii rozvíjejícího se organismu. Např. kolem třetího či čtvrtého dne dochází ke kompakci (stěsnání) buněk, které k sobě proto pevněji přiléhají a prostřednictvím nexů (propustných spojení) intenzivně komunikují. Postupně se tak oddělují buňky vnitřní buněčné masy a trofoblastu. Embryo začíná rovněž intenzivně komunikovat s mateřským organismem, a to již v době před svou implantací v děložním epitelu. Již tyto fakta jasně ukazují, že nestojíme před pouhým shlukem buněk, ale před organismem postupně rozvíjejícím své vývojové plány ve sledu operací, která mají zajistit jeho přežití (komunikace s matkou, implantace, rozvoj nutných podpůrných struktur). Například na již popsaném procesu implantace, počínaje šestým až sedmým dnem po oplození ve stádiu blastocysty, spolupracují jak buňky trofoblastu, tak i buňky embryoblastu: buňky trofoblastu narušují (rovněž prostřednictvím proteolytických enzymů) děložní sliznici a pronikají do endometria, přičemž se dále diferencují na cytotrofoblast a syncytiotrofoblast. Podobně se dále diferencuje i embryoblast za vzniku ektodermu a entodermu. Všechny tyto operace jsou nezbytné pro přežití a následující vývoj celého nového organismu. Na rozdíl od pytlíku písku, jak vidíme, chová se rané embryo jako organismus, jehož vnitřní, geneticky určený a regulérně probíhající vývoj slouží zájmům celku. Protože všechny uvedené děje probíhají za normálních podmínek pravidelně (na rozdíl od pytlíku písku, který se chová podle toho, jaké vnější síly na něj působí), musí **existovat nějaké vysvětlení této pravidelnosti**: a tím je právě skutečnost, že se jedná o typické operace určitého vyvíjejícího se individuálního organismu, lidského embrya.

Argument vycházející z totipotentnosti buněk raného embrya je zavádějící ještě z jiného hlediska. Jeho nejčastější podoba zní: buňky držené mechanicky v *zona pellucida*, pokud by se uvolnily, mohly by díky své totipotentnosti dát vzniknout novému, kompletnímu embryu. To dokazuje, že rané embryo nemůže představovat individuální organismus. Tato formulace argumentu se nám snaží od samého počátku podsouvat ideu, že pokud se uvolní blastomery držené pouze mechanicky pohromadě, mohou se z nich stát nová embrya; podobně jako z roztrženého sáčku písku si každé zrnko „jde“ svou vlastní cestou, tak i buňky, zbavené mechanického kontaktu, by se vyvíjely samostatně. Jenže, jak upozorňuje molekulární biolog David M. Gilbert, tak tomu ve skutečnosti podle současné embryologie není: embryonální kmenové buňky, pokud jsou vyňaty ze svého

prostředí (z trofoblastu), nejsou ve skutečnosti totipotentní, ale pouze pluripotentní, tj. nemůže se z nich vyvinout samostatné embryo, pouze libovolná tkáň lidského těla⁵⁴. Jinými slovy, uzavírá D. Oderberg, buňky raného embrya nejsou totipotentní v tom smyslu, na něž se odpůrci individuality raného embrya odvolávají⁵⁵. Můžeme tedy na závěr citovat slova neurobioložky Maureen L. Condic:

Lidské embryo od nejranějších fází svého vývoje zcela jasně funguje jako organismus. Embrya nepředstavují pouhé seskupení lidských buněk, nýbrž živé bytosti se všemi vlastnostmi, jež definují libovolný organismus jako odlišný od skupiny buněk: mohou růst, zrát, udržovat fyziologickou rovnováhu mezi různými orgánovými systémy, adaptovat se na měnící se podmínky a opravovat poškození. Pouhé skupiny lidských buněk nic takového za žádných okolností nedělají. Embryo vytváří a uspořádává různé tkáně, jež slouží koordinovaným způsobem při udržování nepřetržitého růstu a zdraví vyvíjejícího se těla. [...] Embryo plně nese všechny vlastnosti, které odlišují žijící lidskou bytost od mrtvé: schopnost všech buněk těla spolupracovat jako jeden organismus, se všemi částmi činnými sjednoceným způsobem pro udržení života a zdraví těla jako celku. Přisouzení lidského statusu přirozenosti vyvíjejícího se embrya není subjektivní, ani ponecháno osobnímu názoru. Lidská embrya představují živé lidské bytosti právě z toho důvodu, že nesou jedinečnou definující vlastnost lidského života, kterou ztrácíme v okamžiku smrti: schopnost fungovat jako koordinovaný organismus spíše než jako skupina živých lidských buněk.⁵⁶

V této kapitole jsme si řekli, že lidský život začíná při početí, tj. v okamžiku, kdy vzniká nová buňka (případně skupina buněk) s novou přirozeností, jejíž vnitřní zdroje jí umožňují vývoj do dalších stádií lidské existence. Nejčastější biologickou realizací početí je oplození, při kterém vzniká jednobuněčné embryo – zygota, individuální organismus lidského druhu. Žádný z argumentů, o nichž jsme měli příležitost hovořit, nám nedává právo rozlišovat ve vývoji raného embrya fázi, v níž ještě není individuálním organismem, a fáze, od níž již lze o takovém organismu hovořit. Ať se již akt početí realizoval oplozením či prostřednictvím jiného biologického mechanismu, nic nás neopravňuje popírat individuální lidský charakter produktu početí.

⁵⁴ GILBERT, D. M., „The future of human embryonic stem research: Addressing ethical conflict with responsible scientific research“, in *Medical Science Monitor* 10 (2004), RA99-103.

⁵⁵ ODERBERG, D. S., *art. cit.* str. 272.

⁵⁶ CONDIC, M., „Life: Defining the Beginning and the End“, in *First Thing*, 133, str. 52. Srov. také ID., „When does human life begin? A scientific perspective“, in *Westchester Institute White Paper* 1 (1), 2008, str. 1-18.

PROBLÉM LIDSKÉ IDENTITY

V předchozí kapitole jsme ukázali, že poznatky moderní embryologie – pokud je interpretujeme správně – jednoznačně ukazují, že lidské bytosti vznikají v okamžiku početí, kdy se objevuje nový biologický organismus s vývojovou trajektorií zahrnující všechna stádia lidského vývoje. Výchozí otázka úvodní kapitoly však není zatím zodpovězena: všichni se totiž shodneme na tom, že lidská práva (a tedy i právo na život) se zakládají na faktu, že jsme lidské osoby. Každá lidská osoba je nositelkou nezcizitelných práv, pokud jsou lidská embrya osobami, potom jsou rovněž obdařena lidskými právy. A pokud nejsou? V okcidentální filozofické tradici se osoba vždy definovala v metafyzických termínech jako individuální substance (objekt) rozumové přirozenosti, což implikuje, že pokud si určitý objekt udržuje svou racionální přirozenost (= je lidskou bytostí), představuje zároveň osobu, třebaže operace tradičně s osobami a jejich rozumovou přirozeností (především myšlení a svobodné volby) mohou být ještě latentní. Současná analytická metafyzika v diskuzích o kritériích personální identity (což zahrnuje i otázky persistence osob v čase) vychází z definice poněkud jiné, do níž vstupují nikoli metafyzické, ale spíše funkcionální prvky. Osoba již není definována jako individuum určitého druhu, ale spíše jako subjekt zkušenosti, jako myslící, volící, bolest a slast vnímající bytost vědomá si své totožnosti v průběhu času. Podobné definice osoby nalezneme rovněž v bioetických diskuzích, v nichž se často prostě jen předpokládá, že určitá psychologická kontinuita (např. paměti) či určitá mentální vlastnost (např. schopnost zakoušet bolest) definují lidskou osobou.

Posun do metafyzického k funkcionálnímu chápání lidské osoby není nijak zvlášť dobře zdůvodněný. Diskuze o tom, co znamená být tou samou osobou v průběhu času (diachronní kritéria personální identity) v podstatě nahrazují metafyzické otázky o konstituci lidské osoby a ve skutečnosti se vlastně stávají diskuzí o tom, co zaručuje naši psychologickou identitu a přetrvávání v čase.

V této kapitole se nemůžeme věnovat všem problémům spojeným s diskuzemi o personální identitě, která patří mezi nejobtížnější témata současné analytické metafyziky. Podobně nemůžeme podrobně analyzovat všechna definiční vymezení lidské osoby, která lze nalézt v bioetických diskuzích. Namísto toho se spokojíme s poněkud méně ambiciózním, pro naše potřeby však dostatečným postupem: nejdříve stručně vysvětlíme metafyzické pozadí současných debat o personální identitě a poté se zaměříme na zdůvodnění animalismu čili (zdánlivě triviálního) tvrzení, že lidské osoby jsou identické s živočichy lidského druhu. Díky tomu můžeme tvrdit, že lidské osoby jsou osobami v celém životního průběhu vývoje lidského živočicha, což jinými slovy znamená, že základní a

nezcizitelná práva musíme přiznat lidským bytostem ve všech stádiích jejich vývoje, od početí až do smrti.

PROBLÉM PERSONÁLNÍ IDENTITY

V každodenní řeči často (a nutně) používáme výrazy, které vyjadřují určitou identitu či stejnost. Když se po mnoha letech potkáme s přítelem, říkáme, že to je (v jistém smyslu) ten samý přítel, s nímž jsme kdysi chodívali v sobotu večer na drink. Myslíme tím skutečnost, že navzdory faktu, že se náš přítel v mnoha ohledech změnil (zestárl, ubylo mu vlasů, chodí jinak oblékaný, vystudoval vysokou školu a získal mnohé životní zkušenosti), je to přesto ten samý člověk, ta samá osoba, jednoduše: náš přítel Petr. Když říkáme, že Petr, jehož jsme včera potkali, je stále tím samým přítelem, s nímž jsme se vídali před lety, tvrdíme vlastně identitu mezi Petrem před mnoha lety a Petrem, jakým je dnes. Hovoříme o identitě určitého objektu v čase (**diachronní identita**): Petr dnes je tím samým Petrem jako před mnoha lety. V jakém smyslu je ale Petr tím samým Petrem? Mohli bychom otázku zodpovědět více způsoby, nás zde ale bude zajímat jen jedna jediná odpověď: Petr nyní je *tou samou osobou* jako před lety, přičemž výraz *tou samou* značí identitu objektu v čase. Co ale znamená, že je Petr tou samou osobou? Jaké jsou nutné a postačující podmínky pro osobu v určitém čase, aby byla identická s osobou v jiném čase? Co dělá z osoby tu samou osobu v průběhu času? Stojíme před problémem tzv. **personální identity v čase : jaké jsou logicky nutné a postačující podmínky pro osobu P_2 v čase t_2 určující, že je osoba P_2 identická v čase t_2 s osobou P_1 v čase t_1 ?**⁵⁷ V analytické metafyzice se setkáváme rovněž s problémem **synchronní identity osob** (a objektů obecně), tj. s otázkou, co činí dvě osoby (přesněji řečeno, dvě osoby popsané různými jazykovými výrazy) tou samou osobou v daném čase⁵⁸. Nás však v kontextu bioetiky lidského embrya zajímá pouze problém diachronní identity osob, protože je klíčový v diskuzích o uznání či neuznání statusu osoby lidským embryím od samého počátku jejich existence.

Výchozí otázka je poměrně jednoduchá: co činí osoby identické v čase? Díky čemu můžeme hovořit o tom, že je určitá konkrétní osoba v daném čase identická s osobou situovanou v jiném časovém okamžiku? Autor těchto řádků, stejně jako jeho čtenáři, je zcela nepochybně osobou. Jaká kritéria určují, zda je David Černý tou samou osobou, jež se před lety narodila? A co určí, zda bude identický s osobou, jíž se stane za pět let? Bude tou samou osobou i v případě, že upadne např. do

⁵⁷ Srov. SWINBURNE, R., „Persons and Personal Identity“, in LEWIS, H. D., ed., *Contemporary British Philosophy*, Allen & Unwin, London 1976, str. 223; NOONAN, H. W., *Personal Identity*, Routledge, London and New York 2003 (second edition), str. 84-85

⁵⁸ Srov. SWINBURNE, R., „Persons and Personal Identity“, cit., str. 228.

ireversibilního komatu? A má smysl hovořit o tom, že embryo čerstvě implantované v děloze jeho matky bylo tou samou osobou, jíž je David Černý dnes?

Pokud se nad těmito otázkami zamyslíme hlouběji, všimneme si, že jsou v podstatě poněkud zarážející. Identita je totiž neproblematický pojem: každý objekt je identický sám se sebou, což je triviální apriorní fakt. Logik Dawid Lewis o identitě říká:

Identita je zcela neproblematický pojem. Vše je totožné samo se sebou, nic není identické s něčím jiným. Problém, co činí něco identickým samo se sebou, nikdy nevzniká: nic nemůže nebýt identické samo se sebou. A podobně nikdy nevzniká problém, co činí identickými dvě věci: dvě věci nejsou nikdy identické⁵⁹.

Pokud je identita tak triviální vztah (dá-li se vůbec hovořit o vztahu⁶⁰), jaký smysl můžeme dát otázce, co činí osobu v určitém čase identickou s osobou v jiném čase? Pokud jsou tyto dvě osoby ve skutečnosti jednou jedinou osobou v různých časových okamžicích, potom se vlastně ptáme na to, co činí určitý objekt identický sám se sebou; a pokud se jedná o dvě osoby, potom se ptáme, co činí identickými dva různé objekty, což nedává žádný dobrý smysl (jednoduše identické nejsou). Zdá se tedy, že stojíme před neřešitelným problémem: buď samotná otázka nedává dobrý smysl (pokud se jedná o dvě osoby), anebo se odpověď redukuje na konstatování triviálního faktu: každá věc je identická sama se sebou. Identitu, zdá se, nelze obecně analyzovat prostřednictvím nějakých základnějších pojmových kategorií. Vypadá to, že náš metafyzický výzkum personální identity narazil na nepřekonatelnou překážku, jež ho blokuje v samotných počátcích.

Nicméně překážka není ve skutečnosti nepřekonatelná, pouze nás vede k upřesnění formulace výchozího problému. Podívejme se nejdříve na jeden příklad. Žijeme ve světě hluboce zasaženého změnou: obklopuje nás ohromné množství objektů (živých i anorganických), které neustále podstupují různé typy změn. Například kočka se vyvíjí od drobného čerstvě narozeného kotěte až po dospělého jedince, přičemž ztrácí, získává a rozvíjí rozličné charakteristiky: tvar, barvu očí, srsti, rozvíjí dovednosti typické pro její druh a podobně. Jednoho dne také zahyne a její tělo se postupně rozloží v anorganické substance. Řekli jsme si, že konkrétní kočka – řekněme Garfield – je triviálně identická sama se sebou a odlišná od všech ostatních objektů. Pokud se ale zamyslíme nad životní dráhou Garfielda, povšimneme si jednoho důležitého faktu: prochází sice různými změnami, nicméně ve všech těchto změnách zůstává tou samou *kočkou*, tj. v průběhu všech změn o Garfieldovi zůstává pravdivou predikací *Garfield je kočka*, čili, jak budeme říkat, Garfield spadá pod sortální

⁵⁹ LEWIS, D., *On the Plurality of Worlds*, Blackwell, Oxford 1986, str. 192-193.

⁶⁰ V aristotelské tradici se tvrdí, že identita je tzv. pomyslná relace (*relatio rationis*), tj. relace, která povstává z činnosti rozumu.

výraz (**sortál**) *kočka*. Namísto abychom hledali odpověď na otázku, co činí Garfielda totožným s ním samým, můžeme se smysluplně tázat po vysvětlení skutečnosti, že výraznými změnami procházející tvor zůstává stále tím samým druhem (*sort*) věci, tj. kočkou. Analytičtí filozofové chápou problém identity jako vztažený k určitému sortálu: namísto aby si kladli otázku po identitě objektu se sebou samým, snaží se specifikovat podmínky určující, že objekt spadá pod daný sortál, identitu objektů spadajících pod daný sortál.⁶¹

Podívejme se opět na Garfielda. Jedná se o určitý individuální objekt (filozofové hovoří o individuální či také první substanci), o němž můžeme vypovídat rozličné predikáty, např. *kočka*, *živý tvor*, *zrzavý*, *líný*, *mlsný* a podobně. Všechny vyjadřují určité poznání: když říkáme, že Garfield je kočka či že je mlsný, vyjadřujeme v našem přirozeném jazyce to, co jsme o Garfieldovi poznali. Všimněme si, že individuum, které je Garfieldem, vždy uchopujeme prostřednictvím obecných pojmů (vyjádřených obecnými jazykovými výrazy), takže lze říci, že Garfielda vždy poznáváme jako *něco*: jako kočku, případně jako *nějakého*: zrzavého, mlsného a podobně; v nejobecnější rovině poznání a pojmového uchopení ho musíme identifikovat minimálně jako *cosi existujícího*, tj. prostřednictvím pojmu jsoucna. Uvažujeme-li Garfielda v celém rozsahu jeho existence, povšimněme si, že některé charakteristiky o něm platí jen v určitém čase, jiné se mohou vyvíjet (např. jeho schopnost lovit myši), zatímco další jsou pro něj nutné v tom smyslu, že pokud např. přestane být o Garfieldovi pravdivá predikace „je kočka“, potom individuální substance-Garfield zaniká. Je tomu tak proto, že některé výrazy vypovídají o tom, jakého druhu (*what sort*) věci Garfield je; a pokud Garfield přestane být určitým druhem věci (kočkou), znamená to, že zaniká. Můžeme říci, že tyto výrazy – budeme jim říkat sortály – v obecné pojmové a jazykové rovině postihují individuální esenciální konstituci Garfielda, jež mu udílí jeho identitu a tím také determinuje skutečnost, že spadá pod určité sortály a ne pod jiné. Garfield se v průběhu svého života vyvíjí, změny mohou být dokonce velmi výrazné (např. změna hmotnosti), nicméně nezasahují jeho konstitutivní esenciální identitu, díky níž je Garfield změnu podstupující kočkou, živou bytostí, individuem a podobně. Jeho esenciální identita v průběhu změny garantuje existenci vyvíjejícího se individuálního objektu druhu *kočka*, o níž můžeme vypovídat rovněž predikáty nepostihující jeho identitu, nýbrž vlastnosti, jichž Garfield nabývá, může je opět ztrácet, případně ho kvalifikují v různé míře (např. odstín zrzavé barvy, hmotnost, tělesné rozměry atd.). Hovoříme o **charakterizujících výrazech**: nepostihují esenciální identitu Garfielda, nýbrž ji

⁶¹ „Sortal concepts are characteristically governed by criteria of individuation and identity – metaphysically grounded semantic principles which determine what are to count as individual instance of the sorts or kinds in question and the conditions for their identity at a time and (where this is appropriate) over time.”, LOWE, E. J., *More Kinds of Being. A Further Study of Individuation, Identity and the Logic of Sortal Terms*, Wiley-Blackwell, Oxford 2009, str. 1.

předpokládají, podobně jako např. Petrova schopnost vystudovat filozofii předpokládá, že je Petr člověk, tj. individuální jedinec lidského druhu, spadající pod sortál *člověk*⁶².

Analytické filozofy spojuje přesvědčení, že sortální termíny pro všechna individua, která pod ně spadají, nabízejí kritéria identity, čímž se konfigurují nejen jako sémantické (vysvětlující sémantiku výroků o identitě jako „*a* totožné s *b*“), ale rovněž jako metafyzické principy (*metaphysical-cum-semantic*). Podívejme se na konkrétní, velmi jednoduchý příklad, na kritérium identity pro množiny: máme dvě množiny *x* a *y* a ptáme se, kdy platí jejich rovnost, kdy jsou množiny *x* a *y* totožné. Odpověď není obtížná: *x* a *y* jsou totožné, pokud sdílejí všechny své prvky:

$$(\forall x)(\forall y) \left((M(x) \wedge M(y)) \rightarrow (x = y \leftrightarrow (\forall z)(z \in x \leftrightarrow z \in y)) \right)$$

Slovy: množiny *x* a *y* jsou totožné (*M(x)* znamená, že *x* je množina), pokud pro všechny množiny *z* platí, že náleží do obou množin, jinými slovy, množiny *x* a *y* mají tytéž prvky. Tím jsme určili kritérium identity pro sortál „množina“. Všimněme si, že se skutečně jedná nejen o metafyzické, ale rovněž o sémantické kritérium: určením tohoto kritéria jsme vlastně do značné míry určili význam (sémantická dimenze) výrazu „množina“, zároveň jsme ale poskytli netriviální informaci o povaze množin (víme např. že dvě množiny jsou totožné, pokud sdílejí všechny prvky)⁶³. Prostřednictvím analýzy a určení kritérií identity pro různé sortály se analytičtí filozofové pokoušejí o alespoň částečné proniknutí do metafyzické struktury reality a řešení některých tradičních filozofických problémů, jakým je např. problém personální identity.

Obecná forma kritérií identity může mít následující podobu: nechť objekty *x* a *y* jsou *F* (kde *F* je nějaký sortál), potom *x* je identické s *y* tehdy a jedině tehdy, pokud *x* a *y* splňují podmínku *C_F*. Podmínka (kritérium) identity je vázána na určitý sortál, např. podmínka, kterou musí splňovat dvě množiny, aby byly identické, je vyjádřená kritériem identity pro množiny a říká, že množiny jsou identické, pokud mají (splňují podmínku) stejné prvky. Kritérium identity ale říká i něco více: hovoří rovněž o tom, jaké jsou podmínky **persistence** (přetrvávání v čase) objektů spadajících pod daný sortál. Např. o množinách již víme, že množina *x* zůstává tou samou množinou, pokud si zachovává

⁶² Terminologie sortální termíny/charakterizující termíny (sortální/charakterizující univerzálie) pochází z díla britského filozofa P. F. Strawsona. „A sortal universal supplies a principle for distinguishing and counting individual particulars which it collects. It presupposes no antecedent principle, or method, of individuating the particulars it collects. Characterizing universals, on the other hand, whilst they supply principles of grouping, even of counting, particulars, supply such principles only for particulars already distinguished, or distinguishable, in accordance with some antecedent principle or method.“, STRAWSON, P. F., *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics*, Methuen, London 1959.

⁶³ Srov. LOWE, E. J., *The Possibility of Metaphysics. Substance, Identity, and Time*, Clarendon Press, Oxford 2001, str. 41-42.

své prvky.⁶⁴ (Nejedná se o ideální příklad, neboť abstraktní matematické objekty neexistují v prostoru a v čase). Pro diskuzi o personální identitě v kontextu bioetiky je důležité určení podmínek persistence, neboť pokud dva sortály vyjadřují různá kritéria identity svých objektů, potom vyjadřují i různé podmínky persistence. A pokud dva objekty mají různá kritéria persistence, potom nemohou být numericky identické.⁶⁵ Podívejme se např. na Michelangelovu sochu Davida. Zdá se zcela přirozené předpokládat, že na podstavci stojí jeden objekt, který můžeme popsat různými jazykovými výrazy, takže kus mramoru mající podobu Davida není odlišným objektem od Davida: jsou numericky identičtí. Pokud se ale zaměříme na kritéria persistence Davida a kusu mramoru, jenž je Davidem, uvědomíme si, že nejsou identické. Kus mramoru může podstupovat změny, v jejichž průběhu neztrácí svou identitu (je stále tím samým kusem mramoru), kterými však socha Davida podstupovat nemůže. Mít takový a takový tvar je pro sochu Davida podstatné, zatímco pro kus mramoru, ač je nyní sochou Davida, nikoli. Odtud někteří filozofové odvozují, že navzdory zdání na podstavci nestojí jeden, ale (přinejmenším) dva objekty, které nejsou numericky identické: socha Davida a kus mramoru, mající tvar sochy Davida.

Rovněž v případě personální identity můžeme dojít k podobným závěrům. Zdá se celkem přirozené si myslet, že lidské osoby jsou numericky identické s jistými živočichy – s lidskými živočichy. Každý z nás je živočichem. Pokud se ale zaměříme na kritéria identity spojené se sortály *lidský živočich* a *osoba*, zjistíme, že vyjadřují rozdílné podmínky persistence, což implikuje jejich rozdílnost. Pokud lidský živočich není identický s osobou, potom mohou existovat momenty ve vývoji lidských živočichů, kdy nejsou osobami, a tudíž jim ani nenáleží lidská práva, mezi něž patří i právo na život. Mnoho zastánců pro-potratových stanovisek se odvolává na podobné argumentace. Připouštějí, že lidské bytosti jsou jistými živočichy – lidskými živočichy. Připouštějí rovněž, že lidskými živočichy jsou od okamžiku oplození až do okamžiku smrti. Popírají však identitu mezi lidským živočichem a lidskou osobou: osobami esenciálně nejsme (nutně a ve všech vývojových stádiích), osobami se stáváme a jsme jimi v různé míře.

Jak je to ale možné? Mnohasetletá definice osoby, přítomná v západní filozofické tradici, hovoří o osobě jako o individuálním objektu (substanci) určitého druhu (rozumové přirozenosti). Definuje tedy osobu prostřednictvím metafyzických pojmů (individuální substance rozumové přirozenosti). Současní analytičtí filozofové však ve svých diskuzích vycházejí z jiného pojmu osoby,

⁶⁴ Problém persistence patří mezi nejvíce diskutované metafyzické problémy. Nemůžeme zde vstupovat do tohoto obtížného problému, zvláště nemůžeme diskutovat rozdíl mezi perdurantismem a endurantismem. Základní informace lze nalézt např. v HAWLEY, K., *How Things Persist*, Clarendon Press, Oxford 2004, případně v již citované publikaci LOWE, E. J., *The Possibility of Metaphysics*, cit.

⁶⁵ „An individual x of a sort φ , existing at a time t_1 , still exists at a later time, t_2 , just in case there exists at t_2 a unique individual y of a sort χ such that, according to the common criterion of identity governing the sorts φ and χ , x may be identified with y .“, LOWE, E. J., *More Kinds of Being...*, cit., str. 17.

který můžeme nalézt v díle britského empirika Johna Locka (lidská osoba je myslící inteligentní bytost s rozumem a schopností reflexe, která je schopná chápat sebe jakožto sebe – tu samou bytost – v různých místech a časech). Jinými slovy, místo definice osoby v metafyzické perspektivě přijímají **funkcionální vymezení lidské osoby**. Změna perspektivy je značná: osoba již není určena jako bytost určitého druhu, ale jako bytost schopná vykonávat určité funkce (tato definice je mezi současnými bioetiky poměrně rozšířená). Námitky proti představě, že lidské osoby jsou živočišné organismy určitého druhu, jsou nasnadě: existují okamžiky v průběhu lidské existence, kdy nejsme schopni např. cítit bolest, nemáme plány, nedokážeme myslet, nejsme si vědomi sebe samých jako identických v průběhu času a odlišných od jiných objektů a osob.

Podívejme se např. na tělesné kritérium identity osob. Podle tohoto kritéria platí, že osoba P_2 je v čase t_2 tou samou osobou, jako osoba P_1 v čase t_1 tehdy a jen tehdy, když P_2 má v t_2 totéž tělo, jaké měla osoba P_1 . Můžeme ho samozřejmě upřesnit, např. pokud bychom chtěli zdůraznit, že lidské tělo není identické s agregátem molekul či buněk, které ho tvoří v jistém časovém okamžiku (ve skutečnosti se stavební prvky lidského těla neustále obnovují). Mohli bychom dodat, že lidské tělo osoby P_2 pochází z těla osoby P_1 prostřednictvím postupného nahrazování jeho buněk, které neohrožuje identitu těla. Toto kritérium se zdá zcela přirozené: každý z nás se cítí být sám sebou, což znamená, že cítí své tělo neustále jako své. Pokud ale přijmeme lockovskou definici osoby (kterou už samu o sobě nelze přijímat nekriticky, jak tomu v bioetických pojednáních a diskuzích analytických filozofů bohužel převážně bývá), můžeme překládat logicky možné scénáře, které toto kritérium vyvracejí.

Představme si např. následující scénář.⁶⁶ Žijeme v technologicky mimořádně vyspělém světě, který je zamořený radiací neumožňující přežití našeho organismu po více než pár let. Nicméně pokročilé techniky klonování umožňují, aby z buňky každé lidské osoby byla naklonována geneticky zcela identická „zásobní“ těla, pečlivě ukryta před účinky radiace. Když už je naše tělo příliš poškozené radiací, můžeme si nechat provést jeho změnu (*body-change*), která spočívá v přenosu obsahu našeho mozku (sídla lidského myšlení a paměti) do mozku nového těla. Staré tělo je posléze spáleno. Asi málokdo z nás, říká Shoemaker (a opakují po něm zastánci tohoto a podobně konstruovaných „sci-fi“ scénářů), odmítne přijmout jako fakt, že změna těla „zachovává osobu“, což znamená, že výsledkem přenosu obsahu mozku je ta samá lidská osoba, pouze s novým a radiaci zatím nevystaveným tělem.

Tyto a podobné argumenty mají za cíl ukázat, že kritériem diachronní personální identity nemůže být žádné kritérium spojené s lidským živočichem, nýbrž určitý druh **psychické kontinuity**.

⁶⁶ Srov. SHOEMAKER, S., „Survival and the Importance of Identity“, in KOLAK, D., MARTIN, R., eds., *Self and Identity. Contemporary Philosophical Issues*, Macmillan, New York 1991, str. 267-273.

Můžeme ho popsat např. následujícím způsobem: P_2 je v čase t_2 tou samou osobou jako P_1 v čase t_1 tehdy a jedině tehdy, pokud mezi P_2 je v čase t_2 a P_1 v čase t_1 existuje určitá **psychická kontinuita**, která může být vyjádřena např. kontinuitou paměti. V okamžiku probuzení po operaci změny těla si budeme pamatovat, že jsme to byli my, kdo přišel do nemocnice a kdo si dal změnit tělo, a že jsme to nyní my, ta samá osoba, která se po operaci probudila a má myšlení a vzpomínky identické s osobou, jež byla „nositelkou“ předchozího těla.

Z těchto předkládaných a vůči kritikám stále upravovaných a vylepšovaných scénářů by mělo jasně vyplývat, že kritéria persistence živočišného organismu – lidského živočicha – a lidské osoby jsou různá, takže nemohou být numericky identičtí. Jednoduše řečeno, pokud jsou tyto argumenty správné, potom nejsme totožní s tím živočichem, jímž si zcela spontánně a přirozeně myslíme, že jsme.

Jedná se však skutečně o dobré argumenty? V první řadě musíme podotknout, že nové definiční vymezení osoby nelze přijímat zcela nekriticky jako východisko diskuze. Pokud prakticky celá západní filozofická tradice vychází z ontologického chápání lidské osoby, potom změna definice osoby – která samozřejmě znamená hlubokou změnu v chápání osoby jako takové – musí být velmi pečlivě zdůvodněna. V diskuzích analytických filozofů je však velmi obtížné takové zdůvodnění nalézt. To platí rovněž pro bioetické diskuze, kde se lockovské či funkcionální chápání osoby většinou bez diskuze přijímá jako jednoznačně dané. V kapitole věnované etice si ukážeme, že funkcionální chápání osoby a její důstojnosti – na rozdíl od chápání ontologického – je hluboce nespravedlivé a rozdělující lidskou společnost. Už to by mohlo představovat silný důvod, proč ho nepřijímat, přinejmenším by tato skutečnost měla být výstražným znamením ukazujícím, že něco není v pořádku. V následujících řádcích se však nebudeme věnovat etickým implikacím funkcionálního vymezení lidské osoby, ale zaměříme se na diskuzi samotného argumentu ve prospěch psychologických kritérií personální identity. Poté se pokusíme předložit několik argumentů dokazujících tvrzení, že lidské osoby jsou identické s živočichy určitého druhu – s lidskými živočichy. Tato filozofická interpretace lidských osob je známá pod poněkud zavádějícím názvem *animalismus*.

Zastánci psychologických kritérií personální identity vycházejí nejčastěji právě z oné perspektivy sortálních kritérií identity, o nichž jsme hovořili, v naději, že tato sémantická a metafyzická kritéria poskytnou určitý vhled do přirozenosti lidských osob (např. ukázáním, že lidské osoby nejsou identické s živočišnými organismy).⁶⁷ Tato naděje je do značné míry lichá, jak si povíme

⁶⁷ Zcela specifickou tezi na poli diskuze o personální identitě přináší již citovaný Lowe. Autor si všímá, že kritéria identity spojená se sortály vyjadřují identitu pod ně spadajících objektů v termínech identity objektů jiného druhu. Chceme-li se vyhnout definičnímu regresu, musíme mít možnost sestoupit na rovinu základních druhů objektů (spadajících pod příslušný sortál), pro než nelze informativně vyjádřit kritéria identity. *Osoba*, definovaná jako subjekt zkušenosti, představuje podobný základní sortál. Srov. LOWE, E. J., *An introduction to the philosophy of mind*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

za chvíli. Hledání kritérií persistence lidských osob nelze vyvázat z kontextu metafyzické diskuze o tom, jaká je metafyzická struktura lidské bytosti. Podívejme se opět na Shoemacherův argument. Snaží se ukázat, že kritéria persistence osoby jsou odlišná od kritérií persistence organických těl: osoba pokračuje ve své existenci v novém těle, zatímco staré tělo zcela zaniká. Z toho plyne, že lidská osoba a lidský živočich (jeho tělo) nejsou jeden a ten samý objekt.

Na logicky správné argumenty jsou kladeny určité požadavky. Jedním z nich je to, že nesmí být kruhové, to znamená, že nesmí předpokládat dokazované skutečnosti. Představme si, že určitý člověk zjistil, že jeho tělo je již značně poškozené radiací a vydává se do specializovaného zařízení, aby podstoupil výměnu těla. Je to *on*, kdo se tam vydává, *on*, kdo se podrobuje proceduře výměny těla, a *on*, kdo se posléze probudí a zjistí, že je tou samou osobou, kterou byl před procedurou, neboť má „své“ myšlenky a vzpomínky. Z toho má vyplývat ona důležitá rozdílnost osoby (ke které referujeme zájmenem *on*) a lidského těla, živočišného organismu. Nicméně tento závěr není vůbec evidentní, právě naopak. Jak můžeme tvrdit, že *on* je tou samou osobou a tedy tou samou osobou odlišnou od svého těla? Z argumentu to nijak nevyplývá, naopak, tato identifikující reference je jeho klíčovým momentem. Abychom však mohli říci, že zájmenem *on* referujeme stále k té samé osobě, musíme již předem vědět, že je to stále ta samá osoba, což vlastně znamená, že musíme předem identifikovat lidskou osobu s jeho myšlenkami či pamětí. Jinými slovy, **musíme předem přijmout diferenci těla a osoby, lidského živočicha a lidské osoby, tedy to, co argument zamýšlí teprve dokázat.** Co když myšlenky a vzpomínky osoby „v novém těle“ nejsou numericky identické s myšlenkami a vzpomínkami osoby „ve starém těle“? Co když jsou tyto vzpomínky a myšlenky osoby po změně těla kvalitativně velmi podobné, prakticky nerozlišitelné od myšlenek a vzpomínek osoby před změnou těla? Shoemakerův argument vlastně od samého počátku předpokládá, že osobu musíme definovat v termínech nějaké psychologické kontinuity, jinými slovy, od samého počátku předpokládá to, co teprve má dokazovat.

Zdá se, že Shoemakerem a dalšími zastánci psychologického kritéria identity předkládaný scénář ve skutečnosti neznámá, že osoba s novým tělem má numericky identické myšlenky, záměry a vzpomínky jako osoba před změnou těla. Všimněme si dobře, že to je pro argument klíčové, protože diachronní kritérium personální identity se vlastně táže po numerické identitě osoby v průběhu času; pokud myšlenky osoby v novém těle nejsou numericky identické s myšlenkami osoby před změnou těla, ztrácí argument svou průkaznost. Představme si, že určitá osoba P_1 se vydává do specializovaného zařízení pro výměnu těla. Dojde však k chybě a celý obsah mozku P_1 je přečten a přenesen do dvou odlišných těl (předpoklady argumentu tuto alternativu nijak nevyklučují). Namísto jedné se po proceduře probouzí dvě osoby P_2 a P_3 , které jsou psychologicky zcela kontinuální s osobou P_1 , sdílejí všechny její myšlenky, tužby, vzpomínky, plány do budoucnosti apod.: P_2 a P_3 jsou identické s osobou P_1 . Už tento fakt je z logického hlediska zvláštní: pokud je a identické s b a c

identické s a , potom je b identické s c ⁶⁸. Jak mohou potom být osoby P_2 a P_3 identické, když se realizují ve dvou odlišných tělech? Dalo by se samozřejmě odpovědět, že se jedná o sice zarážející důsledek, jenž je však plně ve shodě s přesvědčením, že kritéria personální identity nejsou vázána na živočišné organismy, takže na představě identické osoby realizované ve dvou odlišných fyzických tělech není nic evidentně sporného s předpoklady. Uvažujme ale dále. Osoby P_2 a P_3 vyjdou z místnosti, v níž se probudily, a jejich cesty se rozejdou. Každá z nich žije na jiném místě světa, prožívá jiné zážitky, seznamuje se s jinými lidmi, získává nové zkušenosti, vzpomínky, tužby, plány do budoucna. Nikdo nebude chtít pochybovat o tom, že P_2 a P_3 nejsou identické osoby. A zde se vynořuje pro zastánce psychologických kritérií zcela klíčový problém: P_2 a P_3 nejsou identické osoby ($P_2 \neq P_3$), nicméně psychologická kritéria diachronní personální identity říkají, že obě dvě jsou identické s původní osobou před výměnou těla P_1 ($P_2 = P_1 \wedge P_3 = P_1$), z čehož vyplývá, že $P_2 = P_3$, což je evidentně ve sporu s poznatkem, že obě dvě osoby identické nejsou.⁶⁹

Analytičtí filozofové sice předkládají určité protiargumenty proti předchozí námitce⁷⁰, nezdá se mám, že by byly příliš přesvědčivé. Namísto dalších diskuzí různých stále více sofistikovanych scénářů určujících podmínky přežití určité psychologické kontinuity (jíž se začalo říkat osoba) se podíváme na tezi, podle níž jsou lidské osoby identické s tím organismem, s nímž se všichni zcela přirozeně identifikujeme, tj. s lidským živočichem, a pokusíme se ji dokázat.

Poznámka vydavatele:

Další část tohoto článku bude publikována v následujícím čísle časopisu.

⁶⁸ $((a = b \wedge a = c) \rightarrow b = c)$.

⁶⁹ Pro další kritickou diskuzi srov. SNOWDON, P. F., „Persons, Animals, and Ourselves“, in GILL, CH., ed., *The Person and The Human Mind: Issues in Ancient and Modern Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 1990; ID, P. F., „Persons, Animals, and Bodies“, in BERMÚDEZ, J. L., MARCEL, A., EILAN, N., eds., *The Body and The Self*, The MIT Press, Cambridge Mass. 2001 (3. vydání).

⁷⁰ Srov. PARFIT, D., „Personal Identity“, in *The Philosophical Review* 80 (1971); ID., *Reasons and Persons*, Clarendon Press, Oxford 1984.